

*Genė ir Rapolas Sriogiai su dukterimis Birute ir Laimute,
seserimis Vace Sriogyte ir Vale Kriauciūnaite.
Ukmergė, 1944-04-10*

Pakeliui iš Ukmergės į Vaizgeliškį Pivonijos šile, 1944

vienos kitos vertesnės kortelės trūksta. Įtariu, kad keičia. Kitos revizijos oficialios, t.y. trūkumą ir perteklių sudarytos komisijos akivaizdoje įrašau į aktą, nuorašus perduodu Prekybos skyriui ir siunčiu Respublikiniam kortelių biurui. Na, ir įsiuto sandėlininkė: "Buožė, miškinį draugas! Aš tame pamokysiu!" Pasidomiu, koks ji paukštis. Netiesioginiai argumentai mane įtikina, kad ji ne tik komjaunuolė, bet ir KGB (saugumo) agentė bei partijos sekretoriaus informatorė. Štai kur akiplėšiškumo šaknys! Bet dalgis atsimušė į akmenį.

Maskviškė komisija revizuoją Kontrolės – ataskaitinį biurą. Jai pranešu apie netvarką mano biure. Nustemba. Nebuvo atvejo, kad Kortelių biuro viršininkas pats keltų trūkumus. Liepia remiantis aktais apskaičiuoti, kokių ir kiek trūksta kortelių bei produktų, kokių perteklius. Užduotis nelengva, bet pasėdžiu iki išnaktų ir kitą dieną įteikiu suvestinę. "Maskvoje už keleto šimtų gramų trūkumą jauną darbuotoją metams pasodino į kalėjimą, o čia! Kokių priemonių ēmėtės?" Rodom revizijos aktų ir raštų nuorašus. "Jūsų laimė, kad turite dokumentus".

Laukiu savaitę, kitą – nieko. Matyt, vyko atkaklus susirašinėjimas ir atsirašinėjimas. Pagaliau po mėnesio Pilipavičius rodo man ministerijos raštą: "Kasininkę – sandėlininkę nedelsiant atleisti iš darbo". Po poros dienų skambina man apskrities partijos komiteto pirmasis sekretorius Glamazdinės. Praneša, kad sandėlininkę numato įdarbinti partkomo technine sekretore. Prašo ją charakterizuoti, nes neaišku, ar sugebės. Saitai tvirti, tad mano neigiamą nuomonę gali man pačiam pakenkti, tačiau ir jos tupėjimas ten ne mano naudai. Griebiuosi diplomatijos – aiškinu, kad sąžiningumą ir raštingumą tikrinti ne mano kompetencija – gal kartais ir nesusigraibo. Pas juos materialinės atsakomybės būsią mažiau, gal kartais jai geriau seksis. Tepabando.

Kitą savaitę į partkomą tarnybos reikalais atvyksta Taujėnų valsčiaus partorgas Svirbutavičius iš Grauziečių. Pamatęs sekretorę, tuoju pas Glamazdiną – ko čia ši kekšė sėdi? Vokietmečiu ji dirbo mėsos parduotuvėje. Vokiečiams stengdavosi kuo geresnį gabalą pasiūlyti, gi darbininkams vien kaulus, o į priekaištą atsikirsdavo: "Nepatinka – eikite mėsauti pas Staliną!" Negelbėjo jokie sandėlininkės – sekretorės nuopelnai: taip įžesti téveli Staliną niekam nevalia! Ta pačią dieną pasiuntė ją į kareivines bulvių skusti, o kur po to dingo – nesidomėjau.

Pagerintos kortelės visus masino. Buvęs frontininkas alkoholikas Maleckas – ir tas ėmė įžiliai reikalauti, kad jam duočiau pagerintas korteles, bet gąsdinimas keiksmais ir lazdomis negelbėjo, tad pasitenkino kas mėnesį iš Pilipavičiaus gavęs taloną ar du degtinei.

Atakuoja grūdų paruošų viršininkas: "Kaip čia gali būti, kad aš, nusipelnęs frontininkas ir tokios atsakingos įstaigos viršininkas, gaunu tik "lit B" korteles,

o raštininkėlis Sriogis – pačias geriausias "lit A"?" Ir šis nieko nepešė – tokia Maskvos instrukcija.

Vieną dieną iš pat ryto prisistato nusipelnęs Moldavijos čigonų meno kolektyvas. Pateikia dokumentus – ir duok keturiaskesdešimčiai žmonių kelionines "lit B" korteles. Duok tai duok, bet nėra pažymos, kur ir kada paskutinį kartą korteles gavo, nėra išnaudotų kortelių šaknelių, nėra patvirtinto vardinio kolektyvo sąrašo ir pan. Neduodu. Šantažuoja, užgula laiptinę į biurą, o vadovai nubėga skučtis apskrities partkomo pirmajam sekretoriui Glamazdinui. Skambina – kodėl neduodi. Paaiškinu ir priduriu, kad sekretorius turi teisę parašyti ant paraiškos rezoliuciją "Išduoti", bet perspėju, kad reikalas "kvepia naftalinu" ir rizikuoti neverta. "Turite tiesioginį ryšį su Vilniu, tad pasitikrinkite". Pats skambinu (sąmoningai duris pravéręs, kad girdėtu) į saugumą ir prašau pasidomėti čigonais, nes, mano manymu, jie šantažuoja, yra sukčiai. Kas pagelbėjo – nežinau, bet grįžęs iš apskrities vykdomojo komiteto čigonų neberadau. Lengviau atsikvēpiau.

Po savaitės Kaune paduodu dokumentus naujoms kortelėms gauti, o mane užpuola: "Kodėl čigonams nedavėt kortelių?" Aha, ir čia skučiasi. "Todėl, kad Jūsų instrukcijos trukdė". Žiūriu – juokiasi. Papasakojo, kad čigonai sugebėjė gauti korteles Klaipėdoje, Šiauliuse ir kitur, bet Ukmergėje įkliuvo. Sukčių vadeivos jau pasodinti į cypę.

Įsisiūbuoja neramumai. Pradžioje medžiojo vokiečių talkininkus, po to nepalankiai bolševikus vertinančius, buožes (neapibrėžta kategorija), visus nesugebančius supilti pyliavų valdžiai (grūdų, mėsos ir pan.), o galiausiai pradėjo mobilizuoti vyrus į frontą. Gelbėdamiesi nuo represijų ir fronto, dalis vyru išsislapstė arba organizavo ginkluotą pasipriešinimą, išejo į miškus. Dalis, vengdami mobilizacijos, įsirašė į "liaudies gynėjus". Pamatę, ką tie "gynėjai" veikia, kai kurie pabėgo į miškus ir paguldė galvas kartu su kitamis miško broliais. Tuos, kurie liko tarnauti naujajai valdžiai, imta vadinti "skrebais" (nuo "skrebeti") arba "stribais" (nuo rusiško "istrebitel"). Tarp rusams tarnaujančių "istrebitelių" (naikintojų) ir pasipriešinimo jėgų dažnai įvykdavo įnirtingų susišaudymų, į kuriuos skubėdavo milicija ir net reguliariosios kariuomenės daliniai. Pasipriešinimui nuslopinti naktimis palaukėse bei pakrūmėse pradėti "žaliakepuriai" (pasieniečiai). Jie sulaikydavo ir patikrindavo kiekvieną žmogų, drėsusį naktį išeiti iš namų. Neatpažintų pasipriešinimo aukų lavonai buvo guldomi turgaus aikštėje ant pažiliugusio grindinio: gal kas iš namiškių, savaij atpažinės, suaimanuos, tada paaiškės pasipriešinimo kiemas.

Suėmė ir mūsų su Dziedzevičium buvusį bendradarbi Vingri. Regis, vyrukas niekam blogo nelinkėjo, tik tévai mieste turėjo namuką ir daržą, tad

nutarėm ji gelbėti, parašėme pareiškimą ir naivai laukėme atsakymo, bet... jokio atgarsio.

Po savaitės darbo metu einu Vytauto gatve. Kažkas žvangina grandinėmis – įgi varo supančiotą klasės draugą Aiką. Sprendžiant iš gandų, vokietmečiu kerštavęs tiems, kurie buvę palankūs rusams. Kažin, ar tai galėjo būti tiesa... Matyt, užkliuvo naujajai valdžiai...

Neramumais pasinaudodami, kai kas mėgino pasipelnyti. Netoli nuo mano buto buvo grūdų pyliau sandėlis. Ūkininkai pasakojo, kad sandėlio vedėjas iš pavienių ūkininkų (kad nebūtų liudininkų) įvairiais išgalvotais pretekstais grūdų nepriimdavo, jei negaudavo kyšio. Supyko, kai jam paprieškaištavau.

Grūdų paruošų kontoroje mano akivaizdoje piemenės amžiaus panelė veja lauk pagyvenusį ūkininką kažkokios pažymos ieškoti. Pasirodo, žmogelis apėjo visas merginos nurodytas įstaigas ir visos patarė dokumento ieškoti čia. Išvedė mane iš kantrybės. Nors ši solidi įstaiga ne mano – pakėliau triukšmą, liepiau skambinti visais varpais, įsitikinti senuko teisumu ir galų gale pasiknausioti savo stalčiuose, o aš stovējau ir laukiau atomazgos. Rado savo stalčiuje, tad dar kartą atskaičiau jai piktą moralą, kad ateityje neturėtų noro vaikyti žmones.

Dar baisiau Kurkliuose. Lauke šaltis. Iškviestas ūkininkas žegnojasi, kad pyliavai išvežęs visus turimus grūdus, daugiau jų nebeturi. Ukmergės apskrities vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas liepia stribams ūkininką išrengti, išvesti lauk ir apipilti šaltu vandeniu – apledėjės ras grūdų. Apie tai net ano meto apskrities ir respublikiniai laikraščiai rašė.

Pabaisko valsčiuje naktimis pasirodo "amerikonas". Ūkininkai turi jį ir jo būri remti, kad greičiau išvytų rusus ir ateitį amerikonai. Suėmė. Paaikėjo, kad tai buvęs futbolininkas ukmergiškis Uščiauskas. Ar jis buvo vagis ir teroristas, ar tik valdžia tokį gandą paleido - gal kada paaikės...

Peržiūrėdamas dokumentus, atsitiktinai pastebėjau, kad eilinių namudininkų sąraše kortelėms gauti įrašytas Tarabilda. Pasitikrinu, ar tai tas pats Tarabilda, su kuriuo Basanavičiaus mokyklos salėje surengtoje paveikslų parodoje karštai diskutavom dėl abstrakcionizmo ir modernizmo. Mes, trys jauni vyrai, atkreipėme dėmesį į žiemą vaizduojantį paveikslą. Lyg lauko kelelis, pasviręs nuskuręs beržas, akmuo, o gal ne akmuo, gal kelmas. Šis nykus paveikslas mums nepatiko (beje, abstrakcionizmo aš ir vėliau nemégau). Tai išgirdės, kur buvęs nebuvęs pribėgo Tarabilda ir įsikarščiavęs ēmė mums priekaištanti: "Neišmanėliai, nesuprantate abstrakcionistinio stiliaus. Jame slypi plėčios galimybės lavinti mąstymą, įsivaizduoti, kas už kadro". Išsibarė ir perpykės pabėgo – kokia čia gali būti kalba su neišmanėliais? Žinojau, kad jis

kitai viską regi, tačiau tąsyk tiesiog norėjosi paerzinti jį, be to, iš tikrujų man labiau prie širdies buvo romantinė ir realistinė dailė. Vėliau, mane pamatės, pereidavo į kitą gatvės pusę. Jaučiau, kad užgavome – ir be reikalo. Jo žmonos iliustracijos vaikų knygutėse man labai patiko. Tiesa, vėliau ir Tarabildienės tapyba tapo modernesnė.

Kartą radės Tarabildą pas Pilipavičių atėjusi taloną, nurodžiau jam, ką daryti, kad kaip dailininkai abu su žmona gautų pagerintas "lit B" korteles. Gavęs jas, net iš kitos gatvės pusės sveikinosi, kartą net į savo dirbtuvę pakvietė. Kaip svečias, šeimininko tapybos nebekritikavau, bet mane labiau žavėjo jo žmonos darbai.

1945 metų balandžio pradžia. Karas artėja į pabaigą. Baigiasi ir mano atleidimas nuo mobilizacijos. Siunčia į paskirstymo punktą. Netrukus praneša, kad visi karo prievolininkai privalo registruotis kariniame komisariate ir išsiimti tarybinius (rusiškus) pasus. Užsiregistravę partizanai nebūsi traukiama atsakomybėn. Manęs į frontą nebesiunčia. Karinis komisaras Končiūnas (Rusijos lietuvis) sako, kad man ten nebéra ką veikti: pasaugok savo šeimą, eik registruoti prievolininkų. Pagal maisto korteles nusipirkau produktų. Kadangi kiaušinių korteles buvo galima keisti į rūkomojo popieriaus korteles, įsigijau 4000 lapų rūkomojo popieriaus.

Ukmergės apskritis tuo metu buvo didžiausia Lietuvoje (kaip valdininkams šovė į galvą padaryti ją, žinomą nuo Mindaugo ir Gedimino laikų, valsčiumi?), jai priklauso Širvintos, Molėtai ir daug kitų anot meto valsčių (dabar, nors nedrąsiai, siūloma tas ribas atkurti). Registracijai prasidejus, plūdo minios žmonių. Toliau gyvenantiems tekėdavo parą kitą Ukmergėje panakvoti. Pypkoriai rūkomajį popierių graibstę, tad per porą savaičių dalį pardaviau, dalį iškeičiau į mėsą, taip paremdamas šeimą. Juodai dienai beliko vos keletas dešimčių lapų.

Registracijos darbą organizuoti buvo pavesta man, kaip patyrusiam administratoriui. Padėjėjams įsakmiai nurodžiau dėti krūvelėmis pagal abécélelę ir jokiu atveju nesujaukti, kad reikiama būtų galima greit surasti. Po savaitės skundžiasi man pagyvenęs ūkininkas, kad neranda nei įteikto paso, nei žmogaus, kuris žadėjo be eilės sutvarkyti. Paaikėjo, kad tokį nukentėjusiu buvo keletas, o kyšių ēmėjas spėjo pasigerti ir pasus įnesti išvietėn. Komisaras niekša areštavo.

Žmonos tėviškė prie Želvos, tad nemaža tos apylinkės žmonių, atvykusiu į Ukmergę su reikalais, nakvodavo mūsų kukliame butelyje Gedimino gatvėje (dabar – Archyvas). Kartais ant grindų suguldavo net 4-5 žmonės. Arklius ir vežimus statydavo kieme. Tada dar buvo dveji vartai: vieni palei namą - pėstiesiems, antri, iš skersgatviuko, palei sandėliukus - važiuotiems. Kieme žaliaivo sodas, tik palei sandėliukus, ten, kur stovėdavo vežimai, buvo akmenimis grįstas grindinys. Iš gatvės pusės, šalia vartelių, dar tebestovėjo frontui traukiantis

sprogusios bombos apgriauta mūrinė altana. Altana sugriuvo pirmoji, o sodą naktimis malkoms iškrito iš "plačiosios tėvynės" atkelti kariškiai su šeimomis – kaimynystėje jų apsigyveno ne vienas.

Gerai organizuotas darbas vyko sparčiai, tad po 2 mėnesių Končiūnas mobilizacijos įsakymą pakeitė ir perkėlė mane dirbtį į komisariato antrajį skyrių. Ten turėjau tvarkyti informaciją apie sužeistus fronte, žuvusius ir kt. Po poros mėnesių dokumentus sutvarkiau, bet ēmė pirštis šeštojo skyriaus kapitonas – sutvarkyk ir jo raštinę. Nebeiškenčiau ir sakau komisarui: "Buvote pas mane, žinote, kad su žmona ir vaikais varstu. Tegu kapitonas pasirenka kitą". Pageidavimą patenkino – atleido iš darbo komisariate, dargi išmokėjo 4 mėnesių algą.

Vėl dirbu Kortelių biuro viršininku. Motinėlė atnešė reikalavimą – vėl Ūkio bankas! Matyt, banko raštinėje susipainiojo ir dabar vietoje 140 markių reikalauja 14 rublių. Et, dėl kapeikų nebeverta knaisiotis, įmoku, ir tie litai - rubliai - markės - vėl rubliai iš horizonto dinga.

Gavau nemalonią žinią. Buveš pirmos Li-Mi-Pa direktorius Utenos smuklėje išsiplėpejo, tad informatoriui pranešus patikrino jo dokumentus ir suémė. Daugėla įsidarbino Panevėžyje buhalteriu. Verslas sekėsi, išpuiko, ubagiškos algos nebeėmė, todėl kai kas pasidomėjo, iš kur čia toks turtuolis. Rado suktybių ir pasodino.

Gaunu kvietimą atvykti į KGB (saugumą). Na, ko gi dar jiems iš manęs reikia? Prisistatau į rūmus Vilniuje prie Lukiškių aikštės. Nuveda į rūsių, o čia ant suolo sėdi 3 vyrai vienoda apranga. Man primena, kad vienas jų yra M., kuris buvo mane į rūsių uždaręs (iškniso!). Liepia parodyti, kuris jų M. Vieną iš jų – ir tą tik "iš dalies" atpažįstu, nes čia KGB, savo trigašio kišti nėra tikslo. Tesižino. Pyktelėjo saugumietis, bet tuo ir baigėsi.

Deltuviškiai pasakojo internuotos suomės istoriją. Kol vyko taikos sutarties su Suomija derybos, ją pasiuntė pas Deltuvos apylinkės ūkininką padirbėti. Ūkininkas su žmona išvažiavo į turgą, o tuo metu suomė gavo kvietimą skubiai atvykti į Ukmergę: reikia vykti Suomijon. Kiek laiko truks kelionė? Vertėtų bent šiek tiek įsidėti maisto, o šeimininkų nėra. Čiupo duonos puskepalį, bet... Suomiai išauklėti įstatymo, Skandinavijos karalystėje taikyto vagims, yra sąžiningi. Grįžta, kepaliuką padeda į vietą ir skuba į Ukmergę, o čia sutinka grįžtančius šeimininkus. Ją susigrąžina, įdeda ne tik duonos, bet ir dešros, lašinių, sviesto ir pinigų. Tik ar į Suomiją ją išleido, ar neišvežė ten, kur ir daugelį po karo?

Užėina į biurą įsteigtos naujos vakarinės vidurinės mokyklos direktorius Baltrušaitis. Atakuoją mane: "Mes samdome net gabesnius abiturientus, todėl tamsta, turėdamas tokią sėkmingesnę korepetitoriaus darbo patirtį, būtinai privalote mums padėti".

Gauta žinių, kad karas baigiasi ir Kortelių biurą numatoma uždaryti. Prekybos ministerija siūlo vykti į Vilnių dirbtį vyr. revizorium, švietimo ministro pavaduotojas Šalkauskas rekomenduoja turtingų senelių namų Marijampolės apskrityje ūkio direktoriaus postą. Pasiūlymai viliojantys, bet kur su vaikais Vilniuje gyventi, o direktoriaus postas rizikingas dėl partizanų ir valdžios būrių kovų. Įsidarbinau vakarinėje mokykloje. Po darbo biure dėstau mokykloje tuos dalykus, kuriems dėstyti trūko mokytojų: matematiką, fiziką, vokiečių ir anglų kalbas.

1946 metų rugsėjo mėnesį Kortelių biurą palieku ir pereinu į nuolatinį darbą 2-oje vidurinėje mokykloje. Vietoje į Kauną išvykusio mokytojo dėstau mergaitėms fiziką. Taip ilgą, ilgą ratą apsukęs, įgyvendinau savo svajonę: nors netapau tikru inžinieriumi, bet ēmiau dirbtį labai panašų darbą. Pokario metu inžinerija – jaunimo svajonė, o geros fizikos žinios padeda ją paversti tikrove. Kauno politechnikos institutas netrukso pastebeti, kad mano mokiniai žinios tvirtos ir praktiškos, tad mielai juos priimda.

Byl. Nr.

Clementes

ZEMĖS ŪKIO KREDITO DRAUGUAI

Draugijos nario Sriogio Ropalo
Simono ocius
Vainagieliškio atk. Ropalo

PAREISKIMAS

Prašau duoti man agadolė paskola 10.000 rublių desimt tūkstančių RS, 1945
uočiu išmokėti trobesių pastebėjimų lėšas, lečiau prie
ir paskolos mokėjimų išdėstyti: ilgame zim mokinėjimai

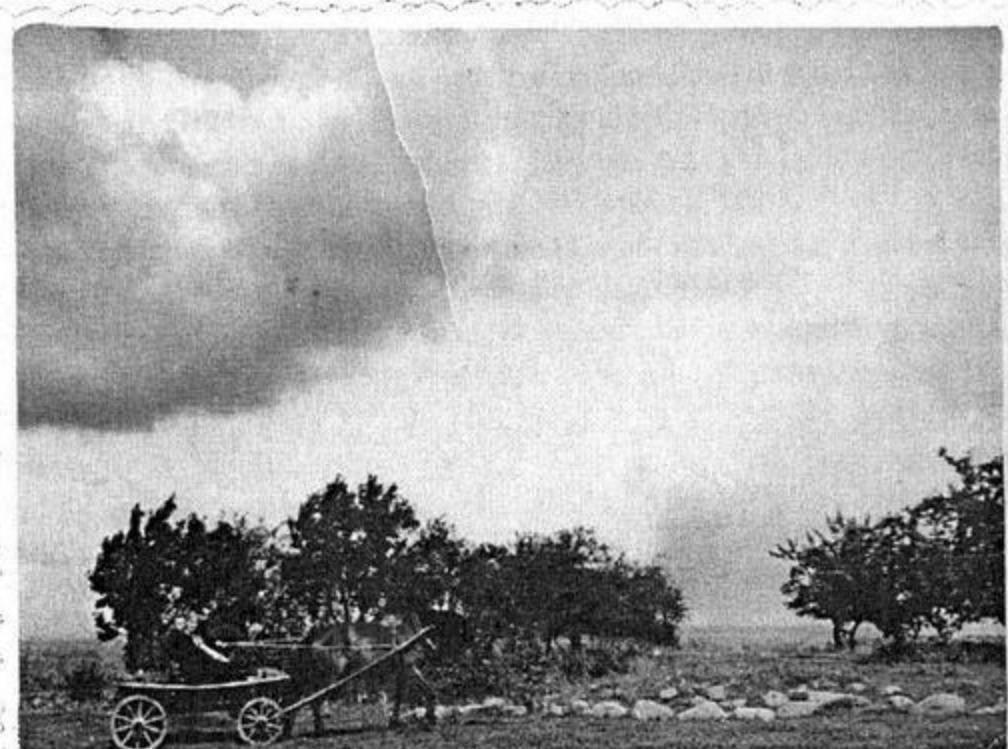
Istojunasis ir pajų mokesčiai jau sumokėti. Man yra žinoma, kad paskolą turiu sunaudoti
tiktais tam reikalais, kuriam ji skirta ir kad draugijos Valdybos ir Tarybos narių gali vetejoje pa-
tikrinti paskolos sunaudojimą.

Mano turto būklė: buvo gerai

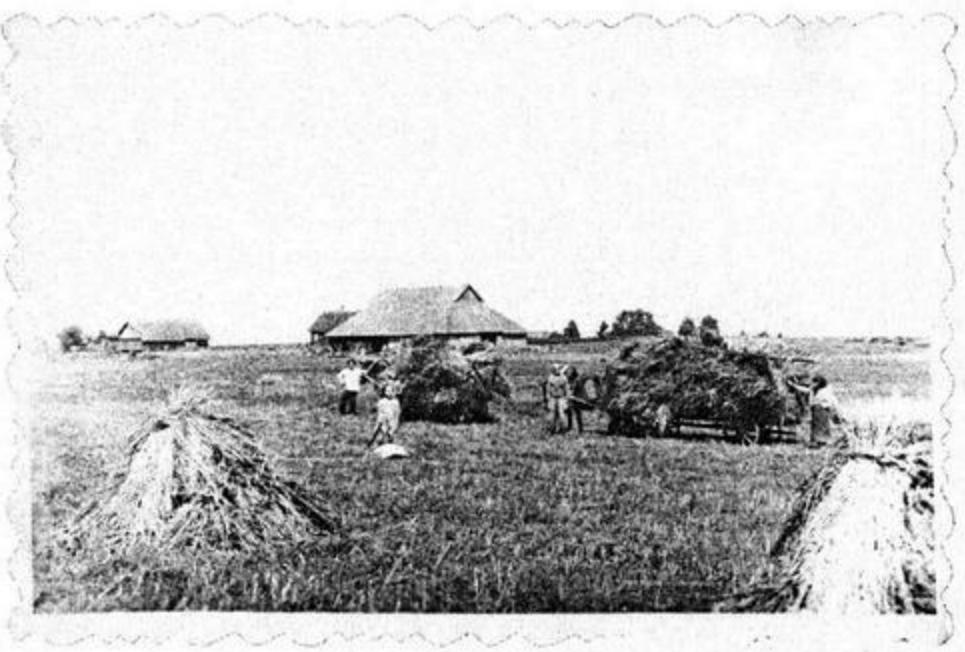
dui trobesių lėšas buvo

Sriogl
(skaitmenis)

Rapolo Sriogio, Simono s., 1945 m. gegužės 11 d. prašymas
skirti paskolą trobesiams atstatyti

Vokiečių sudegintų trobesių pamatai.
Kairėje – brolio Povilo Sriogio sodintos vyšnios ir slyvos.
Vaizgeliškis, 1953

Rugiapjūtė Vaizgeliškyje, 1950.
Pirmas iš kairės – brolis Povilas,
dešinėje – tėvai Rapolas ir Apolonija Sriogiai

Antroji mergaičių vidurinė mokykla. Trėmimai

Vidurinės mokyklos sistema – vienuolika klasių. Fizika pradedama 6-oje klasėje. Paprastai dėstau vyresnėse klasėse. Savaitinis krūvis – apie 36 pamokas. Auklėjamosios klasės abiturientės man pašnabžda, kad viena mergaitė iš Daržų gatvės gyvena labai skurdžiai, rytais dažnai ateina nevalgius, o pasiūlius sumuštinį – nedrysta imti. Paskatinu mergaites draugei padėti, o pats nueinu pas nuoširdujį Pilipavičių, paaiškinu padėti ir prašau talonų degtinei tiek, kad juos realizavusi galėtų nusipirkti kuklią suknutę, batukus ir liktų bent kapeika bandelei pirkti. Ši rudenį, nors nereguliariai, per didžiąją pertrauką mokykloje pardavinėjo bandeles, mokinės ir net mokytojai puldavo jų pirkti.

Devintoje klasėje mokėsi giminaitė Jadviga Valušytė. Gausi šeima (augo 4 vaikai) gyveno vienkiemėje ties Užugiriais. Nei kairieji, nei dešinieji jos šeimai jokių pretenzijų turėti negalėjo. Matyt, koks pavyduolis ar vagis tėvą pro langą nušovė. Iš nuovargio ir sielvarto po metų vėžiu mirė motina, tad vyriausiajai, Jadvygai, teko ir broliais, seserimis, ir savimi rūpintis. O kaip gyventi? Mokytoju trūksta. Deltuvos valsčiuje neraštingas kalvis pradinėje mokykloje taip numokė vaikus, kad, nepaisydami šio "mokytojo" turėtų protekciją, ūkininkai sukelė triukšmą. Teko kalvi pašalinti. Prašau Švietimo skyrių priimti Jadvygą į vakuojančią pradinės mokyklos mokytojos vietą ties Deltuva, o mergaitei siūlau nesivaržyti ir prašyti mokinių tėvų, kad pašelptų kas kiek gali. Pavyko. Dirbdama neakivaizdiniu būdu baigė mokytojų seminariją ir savo šeimynėlę išaugino.

Mūsų gimnazijos mokytojus bei mokyklą taip pat šefavo sodžiaus mokinį tėvai: žiemą suveždavo rogėmis kuro, atveždavo į mokyklą mėsos, sviesto, kiaušinių ir kt. Sudaryta komisija skirtė produktus mokytojams.

Karas yra karas. Vokiečiai gimnazijos rūmus buvo pavertę ligonine, o gimnazistams teko persikelти į senelių namus ir suolus persinešti. Mokyklos pastogėje labai gausiai veisési karveliai. Vokiečiai juos išsaudė kepsniui. Traukdamiesi atgal A. Smetonas vardo gimnaziją ir kaimyninę J. Basanavičiaus vardo pradinę mokyklą padegė. Pradinės mokyklos liko tik sienos, o gimnazija deglui nepaklusno – apdegė stogas ir kur ne kur langai ir grindys.

Karui pasibaigus, rusų kariškiai sunkvežimiųose vežesi iš Vokietijos karo grobio – įvairių namų apyvokos prietaisų, dviračių ir pan., o pakeliui neretai už degtinę ar pusvelčiui pardavinėjo. Vienas tokiai man į butą atneše nediduką lagaminėli, prikimštą medicininių Krukso vamzdelių ir šiam rinkiniui maitinti patogų rankinį transformatoriuką. Kadangi instrukcijos nebuvo, neėmiau, pasiunčiau pas medikus.

Veprių malūnininko Stankevičiaus žmona prašo "pratempti" dukrą. Labai kultūringa mergaitė, bet, būdama viskuo aprūpinta, į mokymąsi visai nekreipė dėmesio. Žada kelis maišus valcuotų kvietinių miltų, o jie – didelis turtas. Sąžinės neparduosiu, o kad derybas bent tam kartui nutraukčiau, siūlau tartis su matematiku, nes fizikai reikia bent elementariausių matematikos žinių. Tačiau ir matematikas atsisakė.

Dešimtos klasės mergaitė pamokos metu isteriškai iškoneveikė matematikos mokytoją Dratauskaitę, o po pertraukos ten mano pamoka. Mergaitę pabariau, kad su vyresniu, o juo labiau su mokytoja, taip elgtis labai negražu. Kitą rytą, vos peržengės mokyklos slenkstį, sužinojau, kad šios mergaitės šeima buvo persekojama dėl to, jog broliai išėjo partizanauti, o ši rytą ištremta. Štai iš kur mergaitės jautumas! Ištremta ir Stankevičiūtės šeima, ir trys puikios mano klasės abiturientės: Ožiūnaitė, Kavaliauskaitė ir Pulkauninkaitė. Siaubas! Toliau tėsiama raganų medžioklė. Vėl mūsų negausios tautos vaikų lavonais trėšiamos Sibiro platybės. Kad ašara neimtų skruostu riedėti, skaudžiai įkandu lūpą. Tiesiog akyse dauguma mokiniai pritilo, tapo liūdni ir rimti.

Ištremta ir Ukmergės septynmetės mokyklos Sodų gatvėje fizikos mokytoja. Mane siunčia pravesti fizikos egzamino. Konsultuoti nėra laiko. Nusinešu savo numerių kaladėlę. Ištraukia vieną numerį, o pasakoja kito bilieto turinį. Gal atsitiktinai, bet taip elgiasi ir viena, ir kita, ir trečia. Baigusios savają mokyklą, mergaitės pateko pas mane. Tada ir papasakojo, kad buvusi jų mokytoja liepė išmokti vieną bilietą ir per egzaminą pasakoti jo turinį – ištraukto numero nepaisyti. Tai jau egzamino metu supratau, bet negi kalti mokiniai? Radau išeitį. Jei pagal ištrauktą bilietą ši tą pasakoja, galima ir apie geresnį pažymį pagalvoti, jei nieko – nepatenkinamas. Kadangi to meto instrukcijoje (vėliau ji buvo pakeista) buvo siūloma galutinį pažymį vesti iš metinio ir egzaminų pažymių vidurkio (o metiniai buvo puikūs), tad egzaminus išlaikė visos.

Tėviškėje išdavystė. Saugumas klojime šiaudų prėsme aptiko partizanų slėptuvę. Vieną saugumiečių partizanai nušovė, dėl to du ar trys partizanai suimiți. Sesuo Vacė visą kaltę prisiėmė sau, buvo nuteista dvidešimt penkeriems ir ištremta į Vorkutą anglų kasti, o brolių Povilą paémė į kariuomenę. Pačius gražiausius jaunystės metus Vacė praleido Šiaurėje tiesdama geležinkelį. Iš ten atkeliaudavo laiškai su adatomis megztom gal pusantro centimetro ilgio pirštinaitėm mergaičių paltukų apykaklaitėms papuošti ir graudžiais posmaiems:

Ilgai rems dar pušys dangų,
Žalias šilas oš.
Tu nežvelk daugiau pro langą –
nebegrišiu aš...

Politinių kalinių eilėse, kaip ir mūsų, Lietuvoje vargstancių, širdyse buvo ne tik daug skausmo, bet ir kartelio, nusivylimo dėl neišsipildžiusių vilčių:

Balsavot jūs už Raštikį, už Pakštą,
iš užjūrio savas rankas žadėjote,
o mes nuo radijo prie ginklo éjome –
i mirtį, į kalėjimus ir į Vorkutas vėjus.

Boluoja Lietuvos dirvonuos pienės.
Pralietas kraujas vakarais garuoja.
Kur šiandien jūs ir kur žadėtos dienos?
Koks džiazas jums dabar apie Tėvynę groja?

Vacei teko iškeisti šiurpų susidorojimą su sulkusiais politiniais kaliniais ir kriminalinių nusikaltelių maištą, kai vagys ir žmogžudžiai, išveržę į moterų baraką, jomis lyg skydais dangstési nuo sargybiniių šūvių.

Tarp nuteistų buvo ir kariškių, ištikimai kariavusių fronte ir šтурmavusių Berlyną. Vienas karininkas, rodos, ukrainietis, o gal ir rusas, patekęs į lagerį, bandė nusižudyti, beveik išprotėjo. Pamestas ant cementinių grindų, gyvas puvo. Vieni sargybiniai pagirdydavo jį, bent kiek pamaitindavo (susizalojės rankų venas, pats nieko nebegalėjo), o kiti tik koja paspirdavo aliumininį dubenelį, kad viskas ištikšdavo: "Žri, sobaka!..." ("Èsk, šunie!...") Naktimis pasigirdavo graudus lyrinis šio kalinio tenoras: "Tiomnaja nočj, toljko puli svistiat..." ("Tamsi naktis, tiktai kulkos švilpia..."). Vargu ar ką šiurpesnio galima įsivaizduoti.

Vargo motinėlė, siuntinius rinkdama, o man tek davuojuos seseriai ar broliui siušti paštu. Sprendžiant iš to, kad pranešimą apie įteikimą ne visada gaudavau, buvau tikras, kad dalis "dingdavo".

Povilas sakė į kariuomenę neisiaš ir okupantams netarnausišas. Ukmergės apskrityje daug jaunų vyrių išėjo į miškus. Kaimai vienas po kito tuštėjo. Visame Vaizgeliškyje liko tik mano tėvukai – išbuožinti, nepakeliamais mokesčiais apdėti, taičiau, kaip nukentėjė nuo vokiečių, neišvežti. Dar laikėsi kaimynas Šleketa – turtinges, Amerikoje buvęs.

- Staline téveli, tu raudonas jauti,

Mes tave, téveli, žadame papjauti, - dainuoja Povilas, šieną veždamas, ir gerokai išsigasta, kai pas tėvukus atostogaujanti mano jaunesnioji atžala pabando pakartoti.

Kol Povilas svarsto, kada į mišką patraukti, komisariatas sučiumpa ir, kaip kadaise tėvuką į caro armiją, dabar paima jį į sovietinę. Kai užtraukė

kareiviai, varomi per Ukmergę: "Ažuolėlio šakos linko, kai mus jaunus karan rinko..." – moterys slapčiom braukė ašaras. Varovai karininkai kažką piktai rėkavo, tačiau būsimiems rekrūtams buvo vis tiek – traukė toliau...

Po kariuomenės Povilas buvo priverstas (dalino valdžiai užkliuvo dėl pažiūrų) likti Novokuznecke, tapo elektriku, vėliau dirbo šachtoje traktorininku žemkasiu. Kartą, ardydamas anglies klodą, slenka pirmyn ir palengva kyla nuožulnuma aukštyn. Ėgi žiūri, kad pro plyši į tranšėją saulės šviesa smelkiasi. Triukšmas, mat įsibrovė į vietinio gyventojo daržą.

Novokuznecke brolis vedė Klavą. Motinėlė jau buvo viena su seserimi Jadviga tėviškėje likusi, tėvukas miręs, kai atvažiavo su žmona ir maža dukra Svetlana (motinėlė Šviesute vadindavo). Grėbia Klava šieną ir vis pyksta: "Atostogą atvažiavau ar šieno grėbt? Negi jūs nežinote, kad ir vergija nuo žodžio *dirbt* (rus. *rab, rabstvo* – vergas, vergija, *rabitatj* – dirbt)? Nors šiaip neblogo moteris, tačiau brolis, jos laikydamasis, taip ir nebegržo į Lietuvą. Povilo duktė, bene devyniolikos būdama, gimines aplankė, o išvažiuodama graudžiai apsiverkė oro uoste: aš su džiaugsmu grįžciau į Lietuvą, bet mama nenori ir tévas jau aprusėjo..."

Nepasisekė Svetlanai: vyras ligonis, vaikų neturi. Taip ir nudžius ši giminės šaka...

Kai sulaukė pensijos, Povilas nutarė patraukti kur šilčiau ir arčiau Tėvynės. Ukrainoje, Svatovo mieste, pasistatė namuką, bet žmona keltis nepanoro, tad namuką išnuomojo.

Seseriai J. Paleckio dėka kalinimo laikas sutrumpintas (siunčiau prašymą, motyvuodamas, kad esame padegėliai, nukentėj nuo vokiečių, o sesuo apie partizanus nieko nežinojusi). Įdarbinau ją Ukmergės baldų kombinate. Čia ištekėjo už savo likimo draugo žmonos giminaičio, persikėlė į Vilkaviškį. Abu rūpestingi, darbštūs, per 20 metų sugebėjo pasistatyti namuką ir nebogai įsikurti. Deja, kalėjimas ir tremtis išsekino vyro jėgas, anksti mirė, tad Vacei su dukromis teko pačioms savo ateitimi rūpintis.

Žmona, žodžio netarusi, retkarčiais kažkur dingsta. Paaiškėjo, kad globoja už kareivinių tvoros stovinčio muzikanto Gieduškos namo palėpėje nuo mobilizacijos ir suėmimo besislapstantį jaunystės draugą liktinį puskarininkį Česnulevičių. Atsargiai aiškinuosi, kuo baigtusi, jei Česnulevičius registruotuosi. Išsiaiškinės patariau registruotis. Baigėsi laimingai, įsidarbino namų valdyboje ūkvedžiu, o Gieduška ėmė stogus skarda dengti.

1953 m. kovo 5-oji. Pranešama, kad mirė Stalinas. Visas miestas pilnas kareivių ir milicininkų. Centre jie išsirikiavę kas metrą. Kiekvienos įstaigos lange – Stalino portretas, perjuostas juodu kaspinu ir apstatytas gélémis. Ir iš kur tų

gelių tiek gavo? Juk Ukmergėje jokių oranžerijų nei šiltnamei nėra. Mokykloje liepta mokinėms įsipinti į kasas juodus kaspinus, pionieriams (i juos būdavo surašomi visi to amžiaus mokiniai, kad valdžia mažiau kabinėtusi prie jų ir prie mokytojų dėl politikos) kaklaraištį perjuosti juoda juoste.

Grįžusi iš mokyklos (mokėsi A. Smetonas 2-ojoje vidurinėje mokykloje) jaunesnioji duktė pasakojo, kad atėjusi chemijos mokytoja liepė visai klasei atsistoti ir liūdnui balsu (pabandytu kitokiu – aišku, kuo baigtusi) pranešė: "Vaikučiai, šiandien mūsų šalį ištiko didelė nelaimė – mirė brangus vadas ir mokytojas Josifas Stalinas..." Klasė didelė – rodos, 56 mokiniai, stovi, nežino, ką čia turėtų daryti, tik staiga skardus balsas iš galio: "Kiek dienų nereikės eiti į mokyklą?" Vargšė mokytoja net susigūžė: tik daugiau to neklausinėkit, tik nieko neklausinėkit, tik nieko nekalbėkit – taip reikia, kai miršta vadas!

Paskui visus suvarė į salę (mūsų mokykloje tas pat spektaklis), išrikiavo. Direktorius ir partiniai sakė kalbas, o mokiniai turėjo verkti. Supratę, kad čia ne juokai, visi stengėsi pasilenkę šniurkščioti ir trinti akis – neduok Dieve prunkšteliči. To net ir didžiausiai išdykėliai neišdrīso.

O mūsų name déjos iedomūs dalykai. Kai chirurgas Daniūnas išskélé gyventi į Panevėžį, netrukus į jo butą atsikraustė rusas Šerstniovė su septyniais vaikais. Jis vos ne kasdien nešdavo vaikams po trilitrinį stiklainį ledų, mat vadovavo ledų cechui. Ledų tai prisivalgydavo, bet į mokyklą eidavo pamainomis – namuose tebuvo 2 poros batų, o mokiniai, rodos, keturi ar penki. Žmona nedirbo, tačiau buvo pasisamžiusi tarnaitę Janę – vargingą mergaitę, kuri už maistą ir pastogę padėjo auginti visą septynetą Šerstniovė.

Stalino laidotuvų diena. Mes laikėme nedidelį paršiuką. Sandeliukas tam nepritaikytas, bet maisto stygius, tai žmona, gavusi iš tėviškės mažutį, nutarė paauginti – vis bus sotesnis kąsnis. Kai užkaukė sirenos, išgąsdintas paršelis kaip kulka išsiveržė pro sandeliuko duris ir lėkti. Žmona paknypstom puolė iš antro aukšto į kiemą gaudyti. Aš – iš paskos: paršelis paršeliu, o kaimynas – tai Šerstniovė. Praneš valdžiai – ir sėsi cypēn.

Tačiau ir Šerstniovė ne geriau už mus sekėsi. Išrikiavo visą savo šeimyną ir suriko: "Smirno!" ("Ramiai!") Ir Janė stovi rikiuotėje, užmiršusi, kad deficitinė manų košę dar nevaikštančiam mažajam užkaitė. Tik staiga užuodžia, kad svyla. Janė puls į virtuvę, o Šerstniovė net paraudo: "Stojatj!" ("Stovėti!") Janė, rusiškai beveik nesigraibanti, vos ne su ašarom: "Šeimininkė, smirda – košė smirda, prisvilo!.."

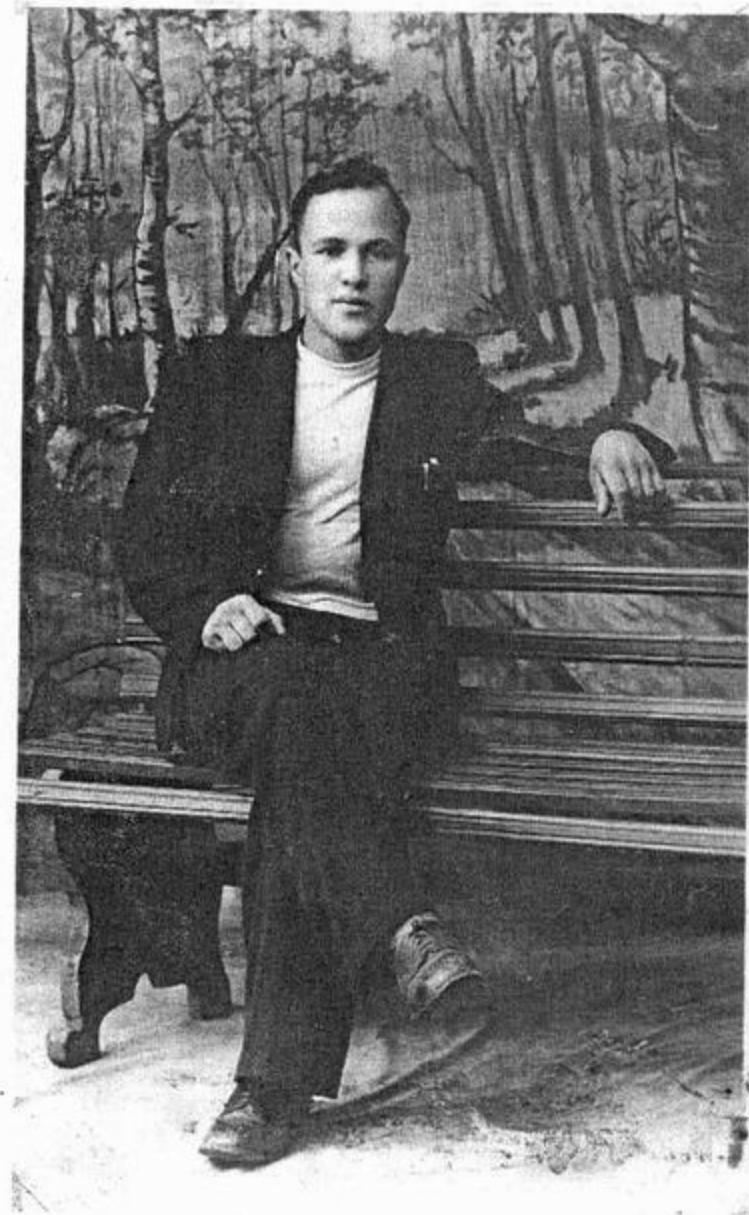
Per tą košę, ačiū Dievui, nepamatė, kaip žmona žviegiantį paršelį gaudė ir atgal į sandeliuką vilko.

O netrukus pašnibždom iš lūpų į lūpas ēmė sklisti visai įdomi istorija.

Atkeliauja diedukas iš kaimo į Ukmergę, prievolę atneša – kiaušinių kapą ar dvi į skarelę surišęs. Eina į priėmimo punktą, o ten uždaryta. Kažkas paaiškina, kad Stalinas mirė, teks diedukui kiaušinius atgal neštis. Nusiminė žmogelis – vėl keli kilometrai pėsčiomis, tačiau ką padarysi. Nutarė nors į Staliną pasižiūrėti – grįžęs kaime papasakos. Priėjo prie paties didžiausio ir gražiausiai išpuošto portreto vos ne per visą didžiulį parduotuvės langą Gedimino gatvės kampe, priešais vaistinę. Pasidėjo ryšulėli ant palangės, tai į Staliną ir gėles, tai į milicininkus ir kareivius dirscioja. Tik staiga ryšulėlis pasviro, bumbt ant žemės - ir po kiaušinių! „Kad tave griausmas! Per tave kiaušinius sudaužiau!“ – garsiai pyktelėjo. Milicia nelaukė – už pažastą dieduką ir į daboklę.

Nesulaukusi dieduko, bene į trečią dieną atpėdina bobulytę. Žmonių patarta, iš pradžių ligoninėje ieško, po to eina į miliciją. Išmaldauja, kad leistų su dieduku pasimatytį. Tas dabar jau atsargus: netinkamoj vietoj kiaušinius padėjau, sudaužiau, tai va ir uždarė... „Ale nesakyk, kad už sudaužytus kiaušinius uždarė! – pyksta bobutė. – Musėt prilojai kaip ruska radija?“ Ir bobutė atsidūrė daboklėje.

Štai taip laidojome „tautų tėvą“.

Žmonos brolis Povilas Kriauciūnas (žuvęs nacių kalėjime).
Ukmergė, 1940-10-01

СЕЛОВОЕ

*Po tarnybos sovietinėje armijoje į Lietuvą nebegrūžęs
jauniausias brolis Povilas Sriogis. Vidurio Uralas, 1964*

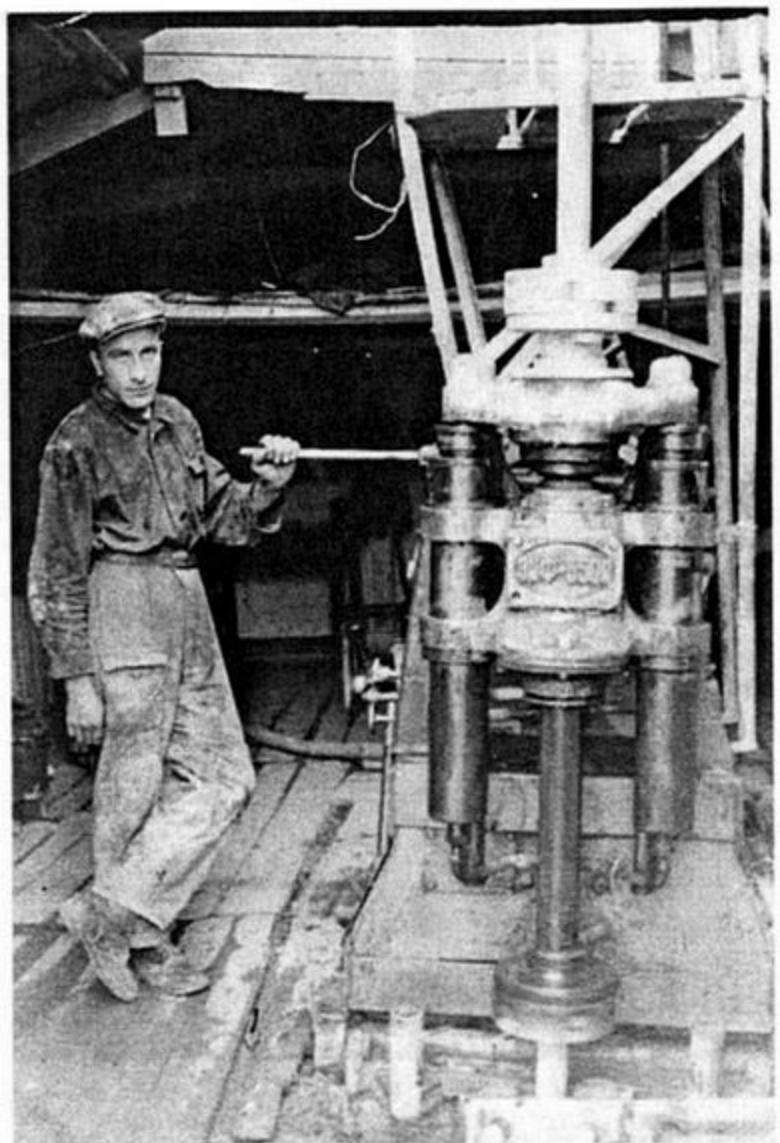
Genė Sriogienė su vyro seserimis (iš dešinės) Vace ir Jadviga, 1948

Rapolo Sriogio sesuo mokytoja Vacė Sriogytė (Vorkutos lagerio politinė kalinė) su vyru Vytautu Stundžia (politiniu kaliniu, vėliau – tremtiniu).
Ukmergė, 1955-06-15

Žmonos sesuo mokytoja Valė Kriauciūnaitė
su vyru agronomu Jonu Stašiu ir sūneliu Arūnu tremtyje
Tomsko srityje, Čajinsko rajone, 1954-01-14

Žmonos brolis Vytautas Kriauciūnas Kupiansko lageryje, 1958-08-03

Mokyklos kasdienybėje

Fizinio lavinimo mokytojas Vitkauskas už tai, kad su valdžia artimai bendravo ir rūpinosi apdegusių gimnazijos rūmų remontu, paskirtas gimnazijos direktoriui, todėl fizinių lavinimų dėstyti atsisakė, ėmėsi fizikos. Naudotis fizikos kabineto priemonėmis galima tik jam leidus, mat stengesi svečiams demonstruoti, kaip pavyzdingai jos laikomos ir saugomos stiklinėse spintose. Kadangi pagrindinis fizikos krūvis teko man, su tokiu požiūriu nesutikau, įsitaisiau savo raktą ir priemones ne vien demonstravau, bet ir leidau moksleiviams jomis naudotis laboratorinių darbų metu. Prie intensyvaus priemonių naudojimo nepratęs, turėjau sunkumų. Pavyzdžiui, elektros išlydžio savybes demonstravau naudodamas Geislerio ir Kruksio vamzdeliais. Vienas vamzdelis buvo sraigtine linija apklijuotas folijos juboste. Staiga juntu, kad svaigsta galva ir galiu apalpti. Kažkur buvau skaitęs, jog vykstant panašiam išlydžiui gali susidaryti sodrus ozono debesėlis, o nuo jo ima svaigti galva. Šmékstelėjus atmintyje šiam aprašymui, staigiai pribégau prie durų, pravėriaus jas ir įkvēpiau gryno oro. Paaiskėjo, kad arčiausiai sėdėjusios dvi mergaitės šį efektą irgi iš dalies pajuto.

Baigusi spec. šilumos nustatymo darbą, grupė neužgesintą spiritinę lemputę pastatė ant saulės apšviestos palangės. Kai darbai artėjo į pabaigą ir mokinės prietaisus nešė į vietas, aš paėmiau tą lemputę ir... nusvilau nagus – saulės šviesoje nepastebėjau liepsnos.

Abiturientė Korolkovaitė skundžiasi, kad akumuliatorius netiekia srovės. Tik po 10 metų jubiliejiniame susitikime pasisakė, kad ją masino paméginti, kas atsitiktų, jei mokytojo nepaklausytų ir trumpam sujungtų gnybtus. Ką gi, pastebėjo menkutę kibirkštélę, bet tik dabar sužinojo, jog subyréjo akumuliatoriaus elektrodai.

Vėliau trečiame aukšte virš sporto salės įsirengiau laikiną patalpą laboratoriniams darbams. Iš čia persikeliau į erdvią klasę antrame aukšte, bet be priemonių sandėlio. Tik vėliau mano atkakliai ginamą idėją pavyko įgyvendinti mano ipėdiniui mokytojui Bugeniui – fizikos kabinetui ir priemonių saugyklių buvo paskirta patalpa pirmame aukšte šalia direktoriaus kabineto.

Švietimo skyriuje aptikau instrukciją, kurios vienoje pastraipoje buvo rašoma, kad vietiniai vykdomieji komitetai privalo finansuoti mokomasių ekskursijas. Spalio mėnesį susitariau su miesto vykdomojo komiteto vyr. buhalteriu Dmuchauskui dėl finansavimo, pasamžiau tris autotransporto kontoros autobusus ir su 90 mokiniių išvykau į Kauną. Poilsio ir nakvynės priglaudė senamiesčio pradinė mokykla. Pabuvojome zoologijos sode ir

muziejuje, "Kauno audiniuose" ir kt. Rūpesčio buvo apšcias.

Dmuchauskas pasakojo, kad revizija mėgino jį apkaltinti lėšų švaistymu, bet parodė jai mano pagrįstą prašymą, ir revizoriams beliko pareikšti, kad instrukciją teks keisti.

Tuo metu ir Lietuvoje, ir Sovietų sajungoje siautėjo visokio plauko plėšikų, vadinamų "juodaisiais katinais" (apie juos net kino filmas buvo sukurtas). Temstant gatvės ištuštėdavo. Vakarop ekskursantė labai prašo leisti jai aplankyti netoli mokyklos gyvenančius gimines. Ką daryti? O jei užšoks ant kokio "katino"?! Surizikavau, baigėsi laimingai.

Dienos metu kariškis (berods, kapitonas) Šančiuose, grasindamas brauningu, pareikalavo, kad boksininkas Šocikas čia pat nusiautų ir atiduotų jam savo brangius batus chromuotais aulais, bet įkliuvo. Šocikas nerangiai nusiauvė ir padavė vieną batą, po to lyg ruošesi atiduoti antrą, nutaikė akimirką – ir staiga taip tvojo "katinui", kad tam ligoninėje teko ilgokai pagulėti.

Turėjo išgąsčio ir mokytojo Smailio žmona. Vakare uždarė parduotuvę ir nuošalesne Bažnyčios gatve eina namo. Čia ją užpuolė azijietis iš baudžiamojo statybos bataliono ("strojbato"). Tai nebuvo vienintelis atvejis Ukmergėje, į kurią apie 1955-uosius iš Pavolgio ar Čitos buvo atkeltas "strojbatas". Jis įsikūrė buvusiose 1-ojo LDK Gedimino pėstininkų pulko kareivinėse ir turėjo pastatyti 6 keturaukščius namus kariškiams, bet pastatė tik 5, mat už medžiagas iš žmonių gaudavo degtinės. Ir šiandien, po 40 metų, tarp penkių namų žiojėja šeštajam skirtas piktžolėm apželės tarpas.

Iš "Kauno audinių" pasukome į "Metalą". Šančiuose cecho pakraštyje guli nebaigtas tekinti didelis garo turbinos rotorius. Rūpestingam ir sumaniam jaunam tekintojui nepavyko – rotorių ištakino 0,5 mm mažesnio skersmens, tai didelė paklaida, nes didėja garo energijos sąnaudos. Nuostoliai - apie 90000 rublių. Nuraštyti pavojinga – didelė žala, bet gaila ir gero vaikinuko. Delsia. Gal pavyks broką užmaskuoti? Liejimo ceche tuo metu liejo stambius krumpliaračius. Nemačiusiems įdomu, o ir darbininkams taip pat: užuot ramiai iš nedidelio aukščio pylę ketų į formą, katilą su skystu metalu pakélé net iki pečių aukščio. Pasipylė debesys kibirkščiu, pradegino arčiau stovėjusių mergaičių kojines, o blogiausia, kad mergaitės klykdamos puolė bėgti, tad galėjo įminti į pilnas formas ir stipriai nudegti kojas. Šūktelėjau "Stok!" taip ryžtingai ir garsiai, kaip nepasitaikė nei praeityje, nei vėliau. Sustojo, net darbininkus šiurpas nukrėtė. Atskaičiau darbininkams trumpą moralą, o mergaitėms čia pat pasiūliau apie šį pavojingą darbininkų aplaidumą parašyti mokyklai pareiškimą, nurodyti joms padarytus nuostolius, tačiau darbininkai labai praše dovanoti, nes jiems gresia dideli nemalonumai, tad numojau ranka.

Antroji ekskursija - į Vilnių - už savo pinigus. Sunkvežimio kėbulas talpus, tad priėmiau 34 ekskursantes. Pabuvome Gedimino pilyje, Petro ir Povilo bažnyčioje, apžiūrėjome Aušros Vartus, Senamiestį, aerodromą, kur nemažą būrelį mergaičių lakūnas paskraidino virš Vilniaus.

Grįžtame namo. Plento danga karų metu tankų suniokota, o vairuotojas mėgina lėkti dideliu greičiu. Šaukiu iš kėbulo, kad mažintų greitį, o mokytoja Solskytė prašau sekti, kad spidometras nerodytų didesnio negu 36 km per valandą greičio, bet veltui. Prašau sustoti. Mokytojų iškeliu į kėbulą, o pats sėdu į kabiną ir kategoriskai reikalauju, kad prašomo greičio neviršytų. Ruseliui kas: "Mano mašina – "amerikonka", pavojaus nėra". Pavažiuos, pavažiuos – ir vėl spidometro rodyklė artėja prie 40 kilometrų per valandą ir daugiau. Vėl draudžiu. Ties Maišiagala mašina staiga stipriai pasviro ir sustojo. Paaiškėjo, kad lūžo užpakalinė ašis. Greitis nedidelis, tad viskas baigėsi tik išgasčiu. Gerokai palaukus, sustojo kita mašina, kuri mus parvežė.

Vėl mokausi

Stoju į Vilniaus pedagoginio instituto Fizikos fakulteto neakivaizdinį skyrių mokytojo cenzo įgyti. Nakvojam instituto salėje ant šiaudų. Priimti žada 50, o stojančiųjų – 120. Per visą mokymosi laiką nebuvalau gavęs tokio gero pažymio už lietuvių kalbos rašinį. Matyt, turėjo įtakos korepetitoriaus darbas ir kanceliarijose įgyta patirtis. Be to, kaip mano klasės draugas žydas, vengiau abejotinos rašybos žodžių ir ilgų periodinių sakinių. Matematikos rašomojo darbo užduotys man pasirodė labai lengvos, tad nusprenčiau, kad reikia panaudoti lakoniškus, bet įtikinamus sprendimo motyvus. Darbas buvo pripažintas vienu geriausiu. Kaip ir už ką gavau chemijos penketą, pats nesuprantu. Chemijos pagrindai silpni. Bilietas apie deguonį. Pasinaudojau fizikos bei technikos žiniomis – ir to pakako.

Po egzaminų įžanginė sesija. Gyvenome Vilniaus universiteto bendrabutyje. Komendantas griežtai perspėjo taupyti elektrą. Ras naudojantis elektros plytele - teks bendrabutį apleisti. Universiteto studentai pasakojo, kad pristigę atsivežto iš namų maisto turguje pirkdavo košės ir arbatos, košę tepdavo ant duonos, o sacharinu saldyta arbata užsigerdavo. Kitų sesijų metu gyvenau pas Šalkauską Subačiaus g. 8. Caro laikais turtingas žydas nutarė dalį savo kapitalo investuoti į dviejų namų statybą. Abu kapitaliniai keturių aukštų namai per 4 vasaros mėnesius buvo pastatyti, ir rudenį gyventojai jau mokėjo nuomą. Ir šiandieną namai tvirtai tebestovi. Tiesa, vienam jų grėsė pavojus nuvirsti,

mat buvo nutarta po juo įrengti priešatominę slėptuvę. Spėjo pastebėti, kad namas gali griūti, darbus nutraukė ir užbetonavo. Sovietinė technika su visomis savo mechanizacijomis tuos namus statyti turbūt 5 metus, o dar po metų kitų juos kapitališkai remontuotų.

Keletas įsimintinų atvejų iš pačių studijų. Dėstytojas Balaišis paskirstė Nauujų metų sesijos užduotis, nurodė elementariosios matematikos kursinių darbų temas, o man vietoj kursinio darbo pasiūlė spręsti iš stažuotės Prancūzijoje atsivežtą uždavinį, kurio, jo tvirtinimu, Klaipėdos mokytojai nevalioja išspręsti (gal mažokai laiko turėjo – negi klausinėsi). Pagalvojau, pagalvojau. Kursinių darbą rašyti, vadinas, pasieškoti literatūros ir ją nagrinėti, po to rašyti ir perrašinėti, o laiko stoka. Nusprendžiau spręsti uždavinį. Salyga: sujungus trikampio viršunes su kraštinių taškais, atkertančiais tų kraštinių trečdalius, atkarpu sankirtoje gauname naują trikampį. Nustatyti duoto ir gauto trikampių plotų santykį.

Per rudens atostogas pavyko rasti sprendimą. Tvarkingai perrašęs, nusivežiau į naujametę sesiją. Panagrinėjės dėstytojas tarė, kad jis ši uždavinį išsprendęs aukštinių būdu, bet įskaitą pasirašė. Vėliau ši uždavinį vienam kitam pasiūliau, bet nejando. Paaiškėjo, kad yra du šio uždavinio sprendimo variantai, o atsakymas $S_1:S_2=7$ arba $S_1:S_2=70$.

Mechaniką dėstė ketas riešutas – prof. Brazdžiūnas, molekulinę fiziką – Breivė. Stebėjausi, kad Breivė ne vektoriniu metodu, o remdamasis laisvės laipsnių savyka netikėtai lengvai išvedė pagrindines dujų dėsnio lygtis. Laboratoriniams darbams vadovavo Kaveckas. Nustatinėjant specifinę vandens garavimo šilumą, staiga dingo elektros įtampa. Žinodamas jos skaitinę reikšmę, kalorimetro, vandens ir kitus duomenis, trūkstamus sufalsifikavau: įrašęs garų kiekius ir temperatūras, sukūriau uždavinį, išsprendžiau ir darbą aprašiau. Nenorėjo įskaityti – elektra juk buvo dingusi. Pavyko įtikinti, kad, greitai sujungęs grandinę, nedidelį kiekį garų spėjau gauti, patikėjo, tad sutupiau laiko kitiems darbams.

Dėstytojų trūko. Antrame kurse eilučių teoriją dėstė inžinierius. Nelengva nepratusiam sėdėti dviejose kėdėse, tad jam nelabai sekėsi. Vieną eilučių išsprendžiau remdamasis elementariosios matematikos pagrindu, bet atsakymas nesutapo su inžinieriaus diferencialiniu metodu gautuoju, o rasti klaidos nei mano, nei savo darbe nesugebėjo.

Trečiame kurse diferencialinę geometriją dėstė jaunas, gabus Vilniaus universiteto absolventas Grincevičius. Dalis ketvirto ir penkto kursų studentų mus gąsdino, kad jis – baisus kirvis: po pirmo egzamino mažiausiai trečdalį pavaro. O mūsų grupei jis patiko, nes turėjome nemaža sumanių vyru, tokių,

kaip Liutikas (vėliau - Švietimo ministerijos Mokyklų valdybos viršininkas, dar vėliau – Inžinerinio statybos instituto (VISI) matematikos docentas), Duoba ir kt. Ir merginos ne iš kelmo spirtos. Grincevičius kiekvieną paskaitą pradėdavo tokia trumpa įžanga: "Iš gimnazijos kurso bei praeitos paskaitos žinote, kad..." Taip į žinomą įpindavo naują turinį, o kai pailiustruodavo nesudėtingu uždavineliu, tai né nepajusdavai, kaip naujos žinios pagilina turėtasi. Apgairestavome, kad egzaminui pasiruošti savaitė laiko teliko. Kadangi Grincevičius egzamininį metu leidžia naudotis literatūra ir konseptais, išidėjau vadovėlį ir konseptą. Išsitraukęs bilieta, ėmiau knaisiotis. Dairausi, kad praėjo vos ne 10 min., o aš ties pirmuoju klausimu trypčioju. Pakišau viską pasuolēn, pasiruošiau tiek, kiek mokėjau. Metas atsakinėti. Pakloju raštu paruoštą medžiagą, egzaminatorius atidžiai pasižiūri, pateikia porą klausimų, o po to liepia išspręsti trejetą pratimą, susijusį su bilieto medžiaga. Dabar paaikškėjo, kodėl vyresnieji baiminosi Grincevičiaus egzamino, matyt, dalis jų teoriją kalė nesąmoningai. Mūsų grupė buvo nutarusi ši egzaminą išlaikyti mažiausiai ketvertais, tą ir padarė – visi gavo ketvertus ir penketus. Taip dėstytojas Grincevičius patvirtino didžią pedagoginę tiesą: "Nuo konkretaus - į abstraktų, o nuo jo – į praktiką". Deja, mokykloje neretai buvo reikalaujama dirbti atvirkščia tvarka. Tuo galima įsitikinti, pasklaidžius 1970 – 1990 m. matematikos ir fizikos programas.

Dauguma vyresnės kartos mokytojų gerbė pedagogikos prof. Laužiką, o aš jo nedievinau. Kai Laužikui teko laikinai dirbti Vienuolio vidurinės mokyklos mokytoju, su mokiniais bendrą kalbą sunkiai rado. Vadinas, neklydau: pedagogika be metodikos – niekai. Pedagogikos egzamino, aišku, neišlaikiau. Pasiskolinau, berods, Šimbariovo – Čekmariovo vadovėlį pedagoginiams institutams ir, parvažiavęs namo, išsirašiau pagrindinius teiginius į sąsiuvinį. Stovėdamas ilgoje pavarytuju eilėje, tą sąsiuvinį dar kartą įdėmiai peržiūrėjau, tad buvau garantuotas, kad ši kartą nebūsiu pavytas. Egzaminavo kitas dėstytojas, gavau penketą, tada susimąsciau, ar pelnytai buvau pavartytas: negi gali nemokša per 18 valandų taip išmokti?

Objektyvių ir tvirtų politinės ekonomijos žinių gimnazijoje mums suteikė mokytojas Jasinevičius. Instituto dėstytojo Šlambergerio dėstymas patiko, tačiau partiniams vadovams šis žmogus buvo nelabai priimtinės: neverė dogmatiškai kalti Marksą, Lenino, Stalino veikalų, medžiagą siejo su pasaulinės ekonomikos praktika. Mes buvome dėkingi jam už rūpestį: "Jūs, matematikai, fizikai, darbo ir taip apsčiai turite. Jeigu Marksas "Kapitalui" laiko ir kantrybės pritrūksite, nieko baisaus. Šiandieną kioske radau 50 psl. brošiūrėlę... Perskaitykite ir pakaks, o per egzaminą matysi, ar supratote".

Spalio revoliucijos išvakarėse siunčia mane į Užugirį paskaitos skaityti. Patys nedrįsta, nes čia labai aktyviai veikia partizanai, ir mašinos neduoda – eik pėsčias. Liepia pakeliui užėiti pas Siesikų valsčiaus partorgą – jis duos apsaugą ir organizuos tolesnę kelionę. Užėiti pas jį ir gauti apsaugą pavojinga. Neužeisi - vadinas, partizanų nebijai, esi jų draugas. Užtein. Aiškina, kad su apsauga žymiai pavojingiau. Klausia, ar partinis. Gavęs neigiamą atsakymą, liepia eiti vienam. Užugirį pasiekiau temstant. I paskaitą atvyko tik 6 "liaudies gynėjai" (stribai), tad ir paskaita truko tik šešias minutes. Šiaip taip pernakvojau, o paryčiais tiesiausiu, tačiau apsnigtu ir pažiliugusiu lauko keleliu kažkur pro Lukynę parklampoju į Ukmergę.

Prasidėjo kova už pažangumą, tad tenka didinti reiklumą ir kartu nepagrįstai kelti pažymius, nes jie yra "gero" pažangumo rodiklis. Pajutę ši prieštaragingumą, lengvabūdžiai pradėjo mažiau dėmesio skirti pamokų ruošai. Išitaisiau "juodai" sąsiuvinių. Jei mokinys grubių klaidų nedaro ir didelio aplaidumo neparodo, dvejeto neskubu rašyti į žurnalą. Gerus atsakymus ir klaidas, pasakinėjimą iš suolo pasižymiu sąsiuvinyje pažymiai ar specialiais ženklais: + • ? - ! Po kurio laiko, iškvietęs mokinį atsakinėti, pažvelgiu į ženklus, užduodu klausimą, kitą – ir į žurnalą patenka apibendrintas pažymys. Tai skatindavo aplaidžiuosius pasitempti, o nepagrįstų penketų vengiau, dėl to pasibaigus trimestriui gaudavau pastabų.

Mokytojams paspausti įvedė dar vieną – vidutinį trimestrinį klasės balą, t.y. visų trimestrinį klasės pažymių sumos dalmenį iš pažymių skaičiaus. Mokytoja Čemeškinė posėdyje pranešė, kad jos klasės vidutinis pažymys - 1,04. Kai kolegos ēmė juoktis, jinai dairėsi – kas čia atsitiko? Net pastebėjus, kad jos klasėje vieni vienetukininkai, dar ne iš karto suprato.

Dėstydamas fiziką turėjau daug vargo, nes kai kurių mokinii matematikos pagrindai buvo labai silpni. Vadovybė man priekaištaudavo dėl pažymių, bet kai atžalos sėkmingai įstodavo į aukštąsias mokyklas, tuomet atvirkšciai – girdavo.

Kartą fizikos egzaminą laikė net 4 klasės. Kadangi buvo reikalaujama egzaminą pravesti per vieną dieną, jis užtruko iki sutemų. Turėjau nemalonumų, nes namo iš tolimesnio Krakšlių priemiesčio beeinančią merginą užpuolė ir išgasdino šuo. Tada puolė man priekaištanti: reikėjo, esą, ketvirtosios klasės egzaminą atidėti rytdienai.

Sunkiai serga tuberkulioze mokslo draugas A.Bugenis, taktiškas ir puikus mokytojas. Atsiliepė nepritekliai studijų metais. Man tenka dvigubas krūvis: priešpiet pas mergaites, po pietų – pas berniukus, iš viso po 60–70 valandų per savaitę. Gerai, kad jau turia šiokią tokią darbo mokykloje patirtį, be to, turguje

įsigijau senuosius Šakenio ir Končiaus vadovėlius. Knygynuose tuo metu jų dar nebuvo. Mokinius skatinu rašyti konspektus, o pats svarbesnes mintis ir apskaičiavimus stengiuosi ypač nuodugniai paaškinti.

To negana. Ėmė ir išrinko mane mokytojų profsajungos rajono komiteto pirmininku. Gerai, kad buvo ir sekretorės etatas. Netrukus liepiama atsiimti iš mokytojų namų Vilniuje amerikiečių dovanotus drabužius. Nuvažiuoju. Parodo dideliame kambaryje suverstas skudurų krūvas. Iškart aišku, kad geriausius išsigraibė maskviškiai, iš likusių ši tą vilniečiai - tad ar beverta imti jų atneštus mainais skudurus? Pasirašyti atsisakiau, bet ir nereikalavo. Priverčiau kėbulą šito "gero" – gal mokančios siūti šeimininkės, skudurus išplovusios, ši tą vaikams pasiūs? Manoji kai ką sugebėjo.

Amatų mokyklos komjaunimo sekretoriumi paskirtas Šalna, o mūsų mokykloje tas pačias pareigas užima jo žmona, kuri viską, kas dedasi mokykloje, praneša partijos rajono komiteto antrajam sekretoriui Korablikovui. Šiaip labai didelė užuomarša ir žioplė, stengdamasi įtikti Korablikovui, kartais griebdavosi priekabių ir provokacijų. Keletą kartų kibo ir prie manės.

Po pamokų mokyklos koridorius tuščias. Kur buvus nebuvas prisistato Šalnienė:

-Sako, kad tamsta tikintis, pats, žmona ir vaikai lankote bažnyčią.
-O koks tavo reikalas?! – klausiu.

-Tai ar gali ateistiškai auklėti mokinius? – užsipuola.
A, štai kur ienas suka, bet liudininkų nėra. Ižeidžiančiu tonu rėžiu:
-Tikejau, tikiu ir tikėsiu – pabučiuok tamsta man i...

Po poros dienų skaitau aštū rajono laikraščio vedamaji, kuriame rūščiai įrodinėjama, kad tokiam mokykloje ne vieta, vadinas, taikytinas 47 str. - nemokama kelionė į Solovkus. Po pietų nueinu į partijos komitetą pas Korablikovą, suvaidinu didžiai pasipiktinusį, išguldau Šalnienės užmaršumo ir žioplumo faktus ir klausiu: "Matot, ką pasirinkot informatorium?" Pamégino neigti, esą, Šalnienė čia mažai kuo dėta, bet aš, žinodamas, kad Korablikovas kitų faktų praktiškai neturi, nes kur nereikia ir kam nereikia tokį dalykų neskelbiu, pagrasinau, kad skusiuos Vilniui ar net Stalinui. Atlyžo, liepia po poros dienų ateiti.

Išeinu, o už durų senokai laukia nesulaukia audiencijos mokyklos direktorius Vitkauskas. Šis girdėjo ir sako man: "Kaip tu taip rūščiai kalbi su antruoju sekretoriu? Gali nemaloniai atsirūgti". O man regis, kad atsitiktinis pokalbio liudininkas pasirodė pačiu laiku - tai privers sekretorių susimąstyti. Iš tiesų, sekretorius tarsteli, kad byla – nesusipratimas, ir liepia eiti ir ramiai dirbti.

Sukompromituota Šalnienė nutarė reabilituotis – stojo į Pedagogini

institutą geografijos studijuoti, ir visa respublika sužinojo, koks jos išprusimas. Nesusikalbėjė su kandidate, pasiūlė pusrutulių žemėlapiuose surasti Lietuvą. Rado... Australijoje! Po to nieko daugiau nebeliko, kaip dumti iš Ukmergės kuo toliau – į Švenčionis. Korablikovą vėliau pasiuntė kolchozų stiprinti, o kaip ir kur stiprino – negirdėjau.

Abiturientai išgirdo, kad iš Švietimo ministerijos darbuotoju už kyši galima gauti lietuvių kalbos egzamino rašinių temas ir matematikos uždaviniai sąlygas. Igaliotiniai iš abiturientų surinkdavo reikiama sumą ir atsiveždavo sąlygas, tačiau po keleto metų spekuliacija buvo demaskuota.

Prasidėjo J. Basanavičiaus mokyklos atstatymo darbai. Statybos technikumą baigusį braižybos mokytoją Karietą paskyrė darbų prižiūrėtoju. Pagal anot meto normas perdangos į sienas buvo įleidžiamos vos 3 ar 4 cm, tad daugybėi mokinį bėgiojant perdangos gali įgriūti. Karieta su pastabom sutiko, įlaidą gerokai padidino. Išlieta gelžbetoninė plokštė sukietėjo, metas išimti spyrius. Vieną spyrių išmušant, griuvo ir pora kitų. Panika – pamanė, kad griūva visa perdanga. Na, ir dūmė visa komisija! Nepagalvojo, kad spyrai virto dėl vibracijos, o perdanga buvo tvirta.

Keletas ryškesnių prisiminimų apie mokinius. Abiturientės Lukšytės pažymiai: 2,2,2,5,5. Patikrinu. Vėl 5, tad trimestre 4. Metinis ir konkursinis pažymys stojant į Pedagoginį institutą – penketai. Sakė, kad metų pradžioje mokslą buvo apleidusi. Jos brolis irgi penketukininkas, šiandieną KPI matematikos dėstytojas.

Einu Gedimino prospektu Vilniuje. Kažkas uždeda ranką ant peties. Gal buvęs bendradarbis Vilniuje? Atsigrėžiu – šių metų abiturientė taip familiariai kalbina. Prašo spėti, kur stoja. Mano įsitikinimu, mergina gabia, bet fizikos žinias vertėjo pagilinti, tad vertinau ketvertu. Tariu, kad stoja į biologiją ar chemiją. Pasirodo, stojo į VVU fizikos fakultetą ir egzaminą išlaikė penketu. Papasakojo, kad vaikščiojo iš sodžiaus (žinojau), vadovėlio neturėjo (o kas jis anuomet turėjo), tad pamokų metu tenkinosi konspektu ir pratimais, bet geras, raiškus mokytojo aiškinimas ir pačios loginis mąstymas padėjo įveikti konkurso barjerą. Tapo viena stipriausiai fizikos mokytojų rajone.

Banko vyr. buhalterio dukra Karatajutė, gabia mokinė, gera sportininkė ir krepšininkė, nutarė studijuoti geologiją. Katedra pavedė jai kartografiuoti Ukmergė - Taujėnų ruožą, laiko - vos dienelė kita, bet su užduotim susidorovo. Šiandieną jinai geologijos ir mineralogijos mokslų daktarė, Geologijos instituto Paleontologijos sektoriaus vedėja.

Apspinta abiturientės: "Mokytojau, ar žinote, kad lietuvių kalbos mokytoja įkalbėjo Kavoliūnaitę mesti fiziką ir studijuoti literatūrą". Atsakau: "Žuvis lenda,

kur giliau, žmogus – kur geriau. Tikiu, kad ši aug vargo mačiusi mergina ir ten neprapuls". Tuo pokalbi baigiau, o Kavoliūnaitės neįkalbinėjau. Jai rūpesčių ir taip pakanka. Ką gali žinoti? Jei kas ne taip, gailėsis, kad paklausė mano pasiūlymo. O Kavoliūnaitė vis dėlto baigė Maskvos pedagoginio instituto Fizikos fakultetą. Skaitau "Tiesoje", kad keletas diplomantų neišvyko į paskirties vietas, tarp jų ir Kavoliūnaitė. Vėliau ji pasakojo, kad visą laiką buvo žymūnė. Kartą supeikė nelabai vykusį dėstytojo aiškinimą. Dėstytojas priėjo, uždėjo ranką ant peties ir tarė: "Esate iš tolimo užkampio ir vis dėlto pirmūnė, vadinas, turėjote puikų fizikos mokytoją". Į darbą neišvyko dėl to, kad išlaikė kandidatinį ir buvo nusiusta internatūron. Ten apgynė disertaciją iš ultragarso srities ir, kaip mokslų kandidatė, buvo pasiūsta į Šiaulių pedagoginį institutą.

Labai įdomi abiturientė Račinskaitė. Atsakinėdama pamoką, pyškina kaip iš kulkosvaidžio. Kartą pasakojimo viduryje pareiškiau abejonę dėl nevisiskai pagrįsto tvirtinimo. Išmušta iš vėžių, taip susipainiojo, kad įvėlė keletą apčiuopiamų netikslumų. Vietoje iprasto penketo tą kartą parašiau tris ir patariau nepasimesti, jei kas pertraukia. Įdomu, kad Politechnikos instituto studentai stebėjosios jos polinkiu dirbtį su mechanizmais – staklėmis, automatais ir kt. Pastebėjusi naujovę, būtinai stengėsi ją išbandyti. Tapo Krasnodaro srities aukštos įtampos linijų vyr. inžiniere. Deja, sykį užšoko ant aukštos įtampos laidų ir tapo invalide. Dabar džiaugiasi, kad sveikata gerėja ir jau po truputį pakruta.

Mokytojas Kalniūnas pasakojo, kad į mokytojų kambarį, kai ten buvo vienas, įėjo du mokiniai ir grasindami pareikalavo ištaisyti trimestrinį pažymį. Mokytojui pačiupus marmurinį rašalo gérklį, jie atlyžo. Panašiai nutiko ir man. Abiturientas svajojo tapti fizinio lavinimo mokytoju, nors galėjo ir fiziką gerai mokėti, bet įkyriaig ignoruodavo. Dėl pataisos Kūno kultūros institutas jo pareiškimo nepriėmė. Ir gerai padarė, nes kandidatas buvo nepareigingas ir sporto laimėjimais neblizgėjo, o štai šantažuoti sugebėjo – atvyko į mokyklą su savo bendraminčiu ir pradėjo reikšti pretenzijas. Pasirodžius direktoriui Dambrauskui, spruko.

Vasarą žmona vaikus nusiveždavo pas savo tėvus į Bikonių sodžių. Skaudžiai pergyveno brolio žūtį gestapo nelaisvėje Šiauliuose. Mégino kalėjimo viršininką perkalbėti, maldavo, bet negelbėjo. Antras skausmas – jaunesniosios sesers mokytojos Valės vyrą Joną Staši, kaip ir kitus jo šeimos narius, bolševikai ištremė į Sibirą, kartu buvo išvežta ir sesė. Bikonyse liko tik jauniausias sūnus Vytautas ir senukai tėvai. Kelerius metus jie globojo mūsų jaunesniają dukrą. Senelė vesdavosi ją grybauti, uogauti, į atlaidus.

To meto įspūdžius jaunesnioji duktė vėliau apraše apybraižoje apie senelę, kurią išspaustino žurnalas "Šeima".

Vaikai ūgtelėjo, žmona įsidarbino sulčių ir limonado ceche. 80 metų bebaigiantis Surkovas gérimu receptūras, sulčių gamybą iš vaisių ir konservavimo būdus bei grybų marinavimą žinojo iš praktikos atmintinai, nes jo tėvas iki revoliucijos Ukrainoje turėjo tokį fabriką. Ypač daug darbo būdavo karštomi vasaros dienomis, prieš šventes, o rudenį – grybus marinuojant arba jeigu vėtrus prikresdavo daug obuolių. Visų jų per trumpą laiką nesudorosi, tad didesnių sodų šeimininkai įpiršdavo Surkovui daugiau obuolių, nei planuota. Kad darbininkės būtų suinteresuotos naktimis viršvalandžius dirbtį, Surkovas didele savo papildomo uždarbio dalį išdalydavo darbininkėms. Mégstamas Surkovo posakis: "Gal nesu pats sažiningiausias, bet ir ne niekšas".

Cecho mechanizmus Surkovas derindavo pats. Rimtesniems gedimams šalinti kviesdavosi patyrusį kombinato meistrą Jakubonį. Kartą dalis limonado ir stalių cecho darbuotojų nutarė ten pat atšvesti subatvakarių. Surkovas lietuviškai dar nemokėjo. Išlenkės taurelę, rusiškai paprašė sumuštinio, o stalius lietuviškai jam tarė: "O ... nenori?" Po metų scena pasikartojo, bet atbula tvarka, staliui teko raudonuoti.

1958 m. Surkovas išėjo į pensiją. Perduodamas cechą, dokumentus ir sulčių bei grybų marinavimo receptūras, senukas už rūpestingą ir sažiningą darbą ceche bei jo pavadavimą žmonai įteikė dovaną – 1000 rublių vertės 3 proc. vertės obligaciją. Cecho vedėjos pareigas žmona éjo 3 metus. Tarpiklių atnaujinimo ir smulkius derinimo darbus vakarais atlikdavau aš, rimtesniems remonto darbams kviesdavausi pramkombinato meistrą Jakubonį. Deja, kombinatą perémęs Solovjovas émė reikalauti, kad sultims konservuoti skirtas statinaites ir spiritą žmona perduotų jam, o sultis konservuotų vien salicilu. Pakvipo sukčiavimu stambiu mastu. Solovjovui teko bėgti į Sibirą ir ten slapstytis. Grižęs vėl émė pinkles regzti. Žmona perėjo į tuo metu miesto kooperatyvo įsteigtą sifonų pildymo punktą. Cechą perémé komjaunuolis Ivanovas, tačiau po poros metų "sudegė" – sėdo į kalėjimą dėl Solovjovo juodojoje rinkoje realizuoto spirito.

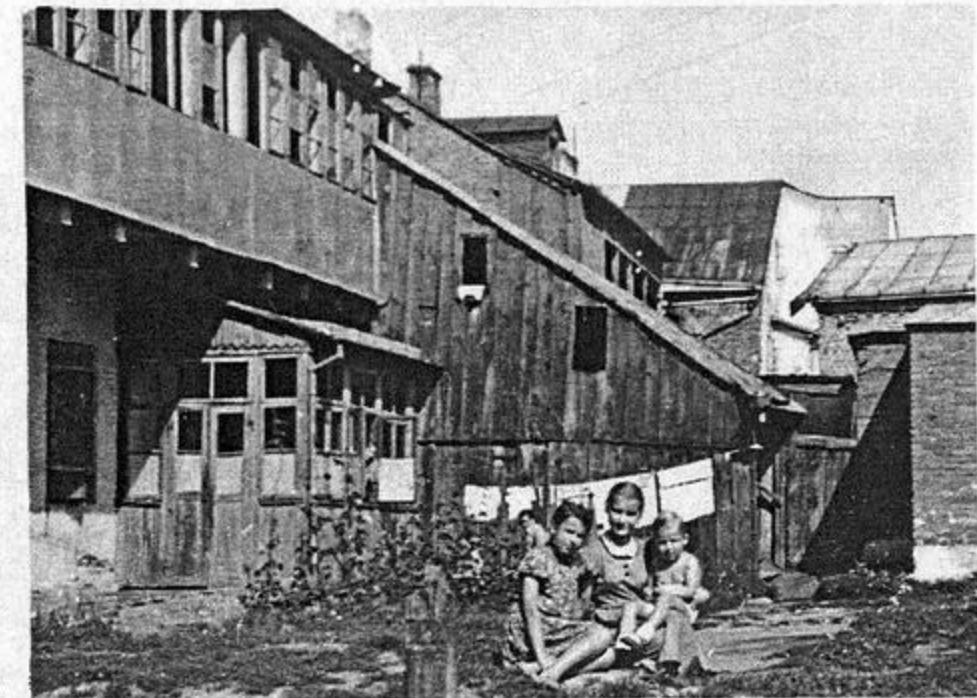
Gazuoto vandens pripildyti sifonai gyventojams labai patiko. Darbui palengvinti ir paspartinti sukūriau pusautomatio projektą. Kad galvutė nediltų, pasiūliau gaminti ją iš misingo. Tokį pusautomatą anuo metu pagaminti galėjo tik "Vienybés" gamykla, tad kreipiausiu į jos inžinierių Vaičiūną. Šis liepė užpildyti išradimo blanką, tačiau tam reikėtų parengti keletą naujų bréžinių. Dėl kooperatyvo premijos – gal 100 rublių – to daryti neverta, tad blanko nepildžiau. Meistro Šarkos pagamintas pusautomatis keliolika metų veikė be sutrikimų.

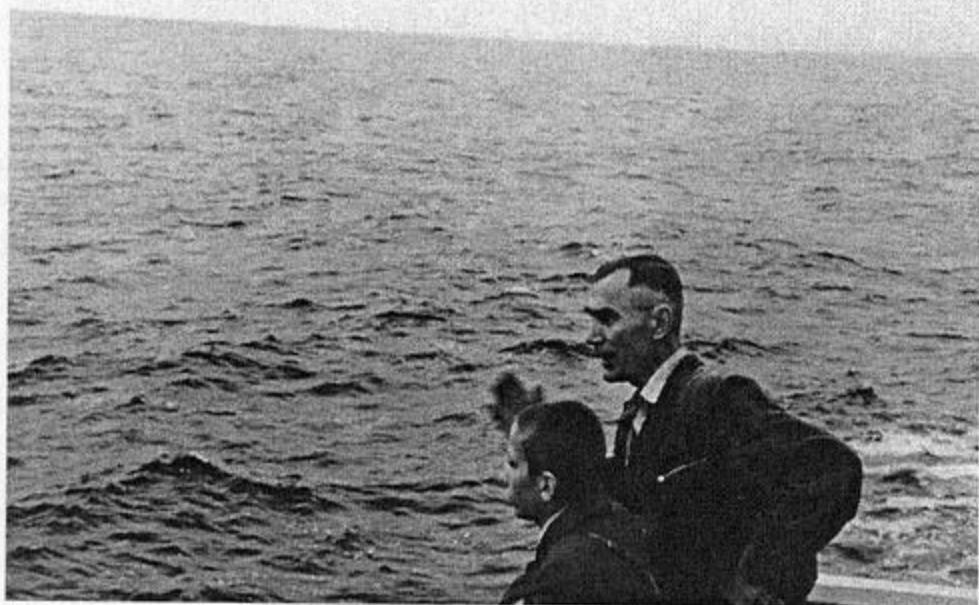
Genė ir Rapolas Sriogiai su sūnumi Kastyčiu ir dukterimi Laimute, 1947

Ukmergė, Gedimino g. 33 (11), su šeima prie Kalėdų eglutės, 1951

Duktė Birutė su kaimynų mergaitėmis namo Gedimino g. 33 (11) –
dabar Valstybinis archyvas – kieme. Ukmergė, 1957.

Su sūnumi Kastyčiu prie Baltijos jūros, 1958

Pirmaoji vidurinė mokykla

Diplominio darbo rengti Kauno politechnikos institutas ukmergiškį Žaléną pasiuntė į Rygos radio gamyklą VEF. Vaikinas gerai mokėjo anglų ir rusų kalbas, domėjosi naujausiais technikos pasiekimais ir sukūrė radio imtuvams derinti tinkamą vieną stendą vietoje buvusių dviejų. Kaip apsidžiaugė ilgus metus čia dirbusi moteris, kad atsirado vaikinas iš Lietuvos, atpalaidavęs ją nuo sunkaus aparatų tampymo darbo.

Grupę KPI dėstytojų pasiuntė į Rygą ištirti, ką tas Žalénas išrado, o diplomų gynimo komisija matematikui Matulioniui mynė nuospaudą dėl trejeto: "Žmogus padarė išradimą: ekrane integralų dviejų ženklių padėties rodo suderinimo kokybę, o jam peršate tik trejetą".

Klasės seniūnė lyduokietė Zubelytė - gera organizatorė, puiki mokinė ir graži mergina. Nesunkiai išstojo į aukštąją mokyklą. Kartą istorijos mokytojas prašo ją charakterizuoti. O kam to reikia? Pasirodo, jo sūnus, ekonomistas, ruošiasi šią merginą vesti. Reikalas aiškus. Pasakiau tik tiek: "Kažin ar tamstos sūnus vertas šios merginos". Apsivedė.

1951 metais po trejų sunkios ligos metų grįžta geras mokslo draugas ir puikus mokytojas A. Bugenis. 1-oji berniukų gimnazija sutinka jį priimti atgal su sąlyga, kad imsis ir klasės vadovo pareigų, bet dėl silpnos sveikatos šio nedėkingo darbo jis vengė ir praše mane keistis. Sutarėm – aš eisiu dirbti į 1-ają, o Bugenis į 2-ają pas mergaites. Vadovai neprieštaravo, tad pasikeitėm.

Popietės laisvos, todėl sutikau metus padirbėti atidarytoje rusų mokykloje. Gal pasirodyti norėdami, vaikai buvo aktyvūs. Fizikos kabineto mokykla dar neturėjo. Vienoje klasių paaiškinės svarstyklų naudojimo principus, pasiūliau pasigaminti supaprastintą lėkštinių svarstyklų modelį. Nustebau, kai kitą pamoką atsinešė visi ir labai domėjos, ar jų svarstyklės rodys tokį pat svorį, kokį rodo mano atsineštos. Už gražias pastangas visus paskatinau, buvo labai patenkinti. Jau trečią pamoką girdžiu rusams įprastą, o man netikėtą kreipinį: "Rafail Rafailovič".

Pasinaudodamas proga, sumaniau išsiaiškinti, koks vaisius "kavūnas", kurį mano tėvukas labai gyre: "Ir skaniai pavalgai, ir atsigeri". Ukrainietė mokytoja paaiškino, kad pas juos taip vadina arbūzus.

Po 15 metų toje mokykloje mėnesį laiko pavadavau sergantį mokytoją. Mokiniai jau nebe tie - išdykę. Vienas pamokos metu iš guminio "pistoletu" pro draugų galvas šovė į langą tušinuko šerdelę ir pataikė į lango stiklą. Stiklas įtrūko. Svaidyklę atėmiau, o už tai, kad mėgino ižūliai išsiginti išdykavęs,

nubaudžiau. Kitatautis drīso įžeisti rusiuką! Neva liedamas krokodilo ašaras, išbėgo skūstis. Rusiškas mokytojų kolektyvas liko nepatenkintas, bet kibti nepatogu, nes poelgis pavojingas, tad berniūkščio neužtarė.

Prie Smetonos Kamenskis vertėsi prekyba. Pokario metais jis tapo ūkininku prekių parduotuvės vedėju. Fizikos eksperimentams reikia šio bei to. Jei yra – perki, jei neturi – siūlo užpildyti kortelę, nurodymą, kiek ir kokių prekių pageidauju. Žiūrėk – po savaitės kitos jau yra. Parduotuvę perėmės V. Vagonis neturėjo prekybininkui būdingų įgūdžių, tad trūkstamo nebeužsakysi. Užtai jam sekėsi kitas biznis – kolūkio pirmininkas “perka” ūkiui medžiagų ar priemonių už 1000 rublių, išrašoma sąskaita, o prekių pasiima už 300 rublių. 200 rublių gauna Vagonis už sąskaitą. 500 rublių pasiima pirmininkas neva nelimituotoms prekėms pirkti. Idomi Vagonio biografijos detalė – vengdamas dėl prokomunistinės veiklos pakliūti į priešingai stovyklai atstovaujančių lietuvių aktyvistų rankas, slapstėsi apleistoje Antakalnio koplytėlėje.

Atstačius J. Basanavičiaus vardo pradinės mokyklos rūmus ir įkurdinus juose berniukų vidurinę mokyklą, turėjau daug rūpesčių steigdamas čia fizikos kabinetą. Kas metai bent 3-4 kartus vykdavau į Vilnių fizikos priemonių medžioti. Susisiekimas buvo prastas, dažnokai tek davavo priemones ant pečių nešti. Buvo ir kitų sunkumų. Apsidžiaugiau radęs Lvovo televizorių fabrike gaminto seno televizoriaus pagrindu sukonstruotą oscilografą, bet kokybę vietoje patikrinti parduotuvė neleido. Parsivežiau, pasirodo – visiškas brokas. Gabenu atgal, bet keisti atsisako. Vyksiu į Švietimo ministeriją. Randu gimnazijos laikų mokslo draugą Pakalniškį. Šis ministerijos vardu skambina parduotuvės vedėjui Balaišiui ir prašo pakeisti. Nuvykstu. Renkuosi, o pasirodo, visas dešimtukas panašus, kitų priemonių vietoj jo duoti negali, tad išsirenku vieną geresnį.

Kitą kartą Švietimo skyriaus vedėjas Lebionka sunkvežimiui važiuoja iš Vilniaus mokykloms parvežti vinių ir molio kreidai gaminti, o aš važiuoju priemonių. Šlapdriba. Grįždamai sėdime ant baigiančių irti dėžių su vinimis, o kojų néra kur dėti – jos įklimpusios į šlapią šlyną, iš kurio jokios geros kreidos neįmanoma pagaminti. Peršalau. Ar ne dėl to po kurio laiko susirgau plaučių tuberkulioze ir reikėjo griebtis rimtos terapijos?

Puikus lietuvių kalbos specialistas mokytojas Stasiukaitis dėl per didelio reiklumo iš dieninės mokyklos perkeliamas į vakarinę, kurią paprastai lanko “nuobiros”. Pastebėjė mokytojo silpnybę – baimės maniją, vakarinės lankytociojai ėmė ji šantažuoti. Sutemus įsuka lemputę taip, kad kontaktą palaiko tik sūriu vandeniu suvilgytas popieriaus tamponas. Elektros srovei tekant, tamponas išdžiūsta, šviesa gėsta, o niekšai ima šaukti: “Mokytoją mušti”. Šiam išbėgus, juokiasi. Dėl to mokytojas turėjo pasitraukti iš darbo. Komunaliniame

kambarėlyje buvo sukaupės rietuves knygų kalbos klausimais. Ir čia paaugliai iškrėtė piktą pokštą – padegė, dėl to didžioji dalis surinktos medžiagos buvo apgadinta. Socialinio aprūpinimo skyriaus paskirta pensijėlė tokia menka, kad mokytojas buvo priverstas rinkti į šiukslių dėžes išmestus butelius ir taip papildyti savo biudžetą už juos gautais pinigais.

Su pernelyg išdykusiais auklėtiniais teko ne kartą susidurti. Kapočius vedė vyresniają “sesę” – ambicingą rusę. Jų sūnus organizavo nelegalią draugų ketvertuko ekskursiją į Lenkiją, bet po nakvynės Kaune rūsyje ant anglų buvo susekti ir pakeliui sulaiakyti. Aukšti respublikos ir atsakingi Ukmergės darbuotojai puolė mokyklą, kad blogai auklėja, bet gavo kietą atkirtį. Pateikiau pinigų atiminėjimo iš vaikų faktą, nurodžiau kitas pražangas, svarstytais ir su tėvais mokykloje, padėjau ant stalo Nepilnamečių komisijos protokolą su visais prie jo pridėtais dokumentais. Deja, niekadėjus tik pabarė daugiau taip nesielti, taigi, tik padrąsino labiau siausti. Turbūt neatsitiktinai baigės mokyklą Kapočius komunalinio namo laiptinėje sumušė žmogų ir pateko į kalėjimą.

Visos mokytojos atsisakė vadovauti septintajai klasei. Mokyklos vadovybė primygintinai prašo mane tapti šios klasės vadovu. Sutikau su ta sąlyga, kad joje dėstysiu ne vien fiziką, bet ir matematiką. Sukaupiau nemažai medžiagos apie neklaužadų elgesį, charakterį ir buitį. Paaiškėjo, kad Dūdos tėvas - užkietėjės alkoholikas, trys jo vaikai jau pagalbinėje mokykloje, mano auklėtinis – ketvirtasis vaikas – irgi ten turėtų būti, bet nesugebėta įforminti dokumentą. Antras atamanas - Žaglevičius. Jo asmens byloje radau dokumentus, kad mokytoja Kūlienė jau pirmoje klasėje pristatė ji gydytojų komisijai. Tėvas alkoholikas, metės šeimą, išdūmė į Kėdainius. Niekas neįsigilino į aplinkybes ir ramia sąžine įraše mokytojai papeikimą už “protingo” vaiko paniekinimą. Vėliau šis “protinas” kai kurių mokytojų pamokose drįsdavo vaikščioti suolu viršum.

Visus dokumentus apie neleistinas ir net pavojingas išdaigas pristačiau rajono ligoninės psychoneurologiniam skyriui. Iš Vilniaus atvykusiam specialistui konsultuoojant, vyko patikrinimas. Argumentai rimti, bet dėl galutinio sprendimo Dūda ir Žaglevičius su tėvais turi vykti į Naujosios Vilnios psychoneurologinę ligoninę. Padėti pasisiūlė ligoninės greitoji pagalba, bet, žinodamas šių vaikinų psichinę būklę, bevelijau vežti milicijos mašina. Dūdienė neatsikalbinėjo, o Žaglevičius vinkst aukštielininkas ant antrojo aukšto balkono grindų, spardosi ir net apsiputojės rėkia. Jo motina sukėlė baisų triukšmą, subėgo nemažas būrys spoksotojų. Ramiai tariau: “Gydytojų nurodymu sūnų reikia pristatyti ne į durnių namus, o sveikatos pasitikrinti. Su jumis nesiderēsiu, nes esu mokytojas. Arba važiuojame gražiuoju, arba milicija jus suims ir etapu ten nugabens”, - ir leidžiuosi į pirmajį aukštą. Atsikvošėjo, dar paklausė, ar tikrai sveikatos tikrinti.

Pasakiau, kad taip. Girdžiu: "Palaukite, aš tuo". Sėdo, bet visą kelią pirmyn ir atgal bambėjo maždaug taip: "Tai kur vežate? Ar mus uždarys į durnių namus? Ar nepapjaus?" Stebėjosi milicijos vairuotojas: "Kaip jūs su tokiais sugebate susitvarkyti? Man, pašaliniam, ir tai galva ištino".

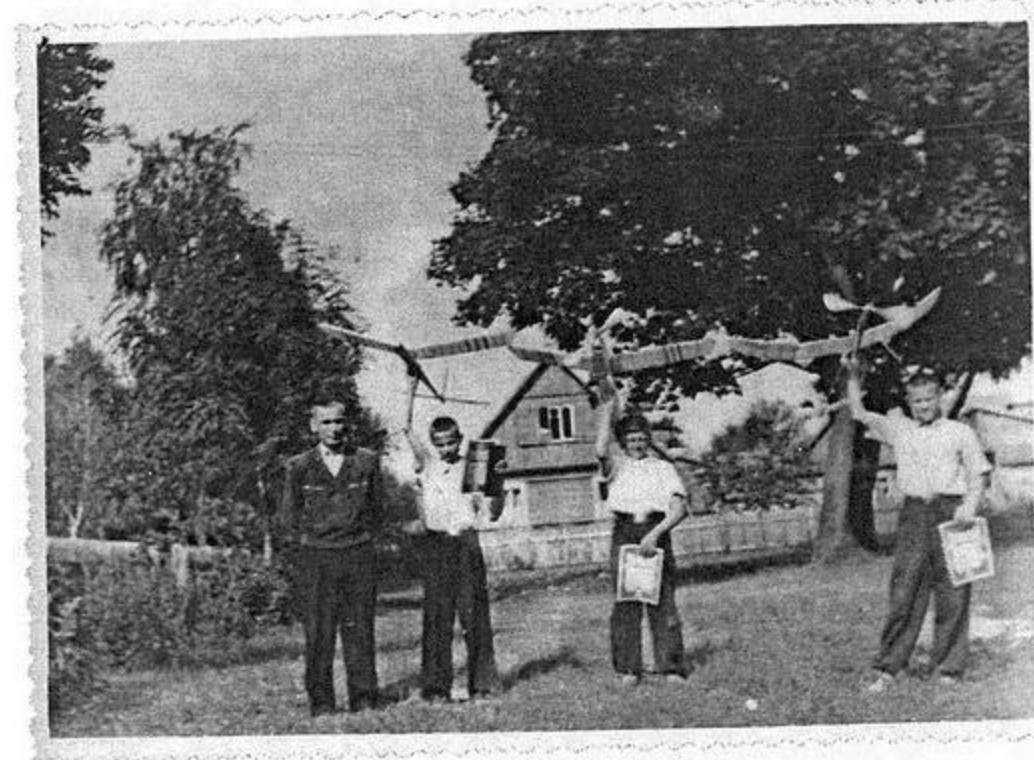
Naujosios Vilnios ligoninėje tyrimus ir apklausą atliko žilaplaukė patyrusi gydytoja ir, pakvetusi mane nuošaliau, tarė: "Diagnozė pasitvirtino. Palikite juos abu su motinomis keletui dienų papildomiems tyrimams". Žinodamas šiuos vaikinus, tariau: "Neabejoju, kad pajutę, kuo kvepia, abu ners laukais. Aš ne milicininkas, o ir tamsta neturite priemonių jiems sulaikyti. Vadinasi, arba rašykite pažymą, arba prisivirsite bėdos. Aš savo pareigą atlikau – juos pristačiau". Gydytoja taip ir padarė.

Kitą dieną didžiosios pertraukos metu atvykstu į pamokas. Pripuola mokytojai: "Ką tamsta padarėt, kad klasės atpažinti neįmanoma – sėdi ramiai, dirba ir sekā pamokas?"

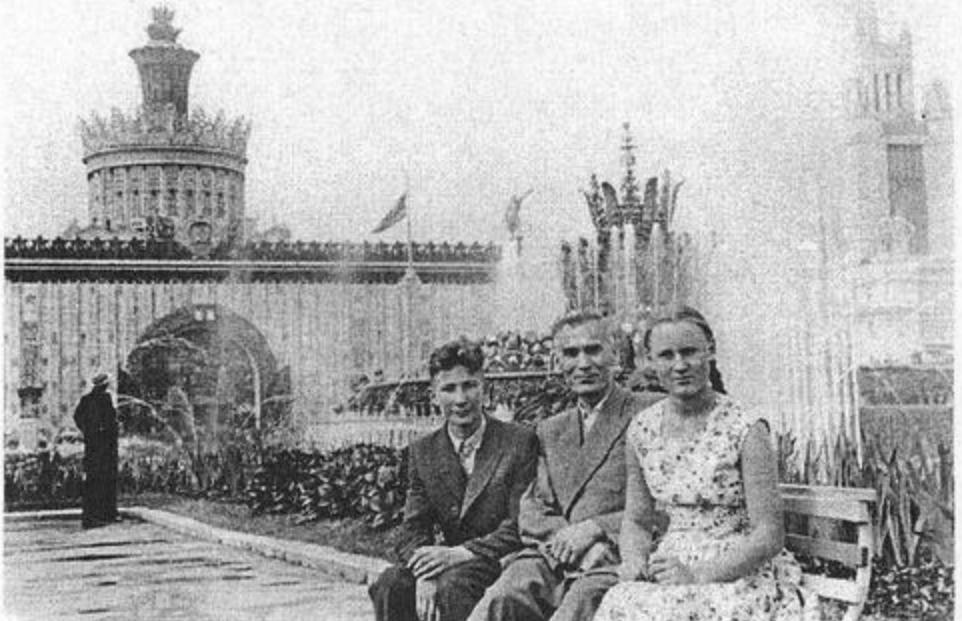
Belieka pridurti, kad Dūda émė girtauti ir žuvo po traktorių. O buvo gražus, aukštas vyriokas, net išsilavinusios merginos džiaugdavosi, jei kurią pašokdindavo. Žalgevičius tapo mūrininku. Sako, kad ilgainiui subrendo ir dirbo pusétinai.

Rajoniniame laikraštyje buvę abiturientai skundësi, kad mokytoja Taškünienė jiems silpnai dësté rusų kalbą, dël to turėjo sunkumų per stojamuosius egzaminus. Gal ir taip, bet ji gera artistė ir režisierė, grupę mokytojų, taip pat ir mane, prikalbino vaidinti - dalyvavau "Marčios" ir "Atžalyno" vaidinimuose, kuriuos matë ukmergiškiai ir Anykščių gyventojai. Menu, A. Smetonos gimnazijos salėje, talpinančioje 500 žmonių, susirinko beveik 1000 žiūrovų. Pradedame "Atžalyną", o triukšmas pasienyje nenutyla. Suoluose sédintieji vyresni žiūrovai émė nerimauti, tuo tarpu scenoje mokyklos direktorius (aktorius - mokyt. Juzėnas) ramina tardomą klasę: "Tylos!" Nebūtų mokytojas ir kartu psichologas. "Tylos!" taip garsiai šüktelėjo, kad, regis, salës langai išbyrës. Jaunimas bemat nušiuvo.

Mokytojas Taškūnas mano vadovaujamoje klasėje dësté matematiką. Jis mästé taip: penketui mokëti gali ponas Dievas, ketvertui – mokytojas, o mokinys – trejetui ir mažiau. Patyrës senukas, nepakantus grubioms klaidoms ir aplaidumui, kartą neapsikentës vienam nerūpestingam mokinui tarė: "Iš tamtos burnos rupùžës liuoksi". Ambicingesnieji su rajono vykdomojo komiteto pirmininko sūnumi Sigitu Olšausku priekyje dël tokio ižeidimo parašë skundą. Mokytojui grësë rimtos sankcijos. Iš direktoriaus sužinojës skundo turini, nuvykau pas pirmininką į namus ir įtikinau jį, kad triukšmo dël senuko nesusitvardymo kelti nedera: "Pirmininke, ir tamstai kartais nederamas žodis

*Rapolas Sriogis su jaunaisiais aviamodelistais.
Antras iš kairës – sūnus Kastytis. Ukmergë, 1958*

Rapolas Sriogis su fizikos olimpiados dalyviais Maskvoje.
Pirmas iš kairės – sūnus Kastytis, 1961

išsprūsta". Sutiko, tik paprašė, kad direktorius mokytojui pareikštų pastabą. Pranešiau direktoriui. Klausinėti, apie ką kalbėjosi direktorius su Taškūnu, lyg ir neetiška, bet vietoj to, kad padėkotų, Taškūnas ēmė irzliai pravardžiuoti skundiku. Vieną kartą, išeidamas iš salės po miesto mokytojų pasitarimo, ēmė garsiai nederamais žodžiais kibti. Neapsikentęs ir aš jam pasiunčiau porą aštresnių replikų. Vienas jaunesnis už mus geros orientacijos mokytojas mane sustabdė ir pusbalsiu tarė: "Mokytojau, atleiskite ambicingam senukui, juk jis pradeda vaikėti. Nueikite į kitą pusę.". Pastebėjau, kad Taškūnas bando išgirsti, ką man sako. Gal (nors abejoju) išgirdo, gal kas senukui apie tikrą mano vizito pas Olšauską tikslą papasakojo, gal pats susigaudė, bet veikiai ēmė, net nepatogu, itin pagarbiai su manim elgtis.

Mokykloje mokėsi Žvirblis, nedidukas, suvargės berniukas. Kadangi domėjosi technika, lankė jaunuujų technikų būrelį. Tuo metu pirmojo kurso studentams buvo priváloma gamybinė praktika fabrikuose. Kruopščiai dirbdamas, per pusmetį spėjo sutauptyti keletą šimtų rublių, kurių didžiąją dalį atidavė savo skurstančiam tėvukui. Baigęs Politechnikos institutą, įsidarbino medicinos laboratorijoje inžinierium. Deja, kur trumpa, ten ir trūksta. Vos vaikinas išėjo į platų gyvenimo vieškelį – ir štai besimaudantį ji pasiglemžė Nemuno srovės sūkurys.

Gavau kelialapį į Nidą. Čia iš įvairių rajonų susirenka nemažas mokytojų būrys. Pabraidžiau po kopas, aplankiau Tomo Mano trobelę ir girininko Kuverto, kopų apželdinimo iniciatoriaus, kapą. Dar nežinojau, kad kopų atšlaitėmis laipioti draudžiama, nes tai gali sukelti smėlio griūtį. "Mokslas ir gyvenimas" rašė, kad praeityje palei krantą pasitaikydavę vilkduobių, per kurias einant ar važiuojant staiga smėlis smenga, kelautojas lyg dumble paskęsta. Nidoje vienintelį kartą gyvenime sočiai prisivalgiau rūkyto unguvio, porą jų parsivežiau namo.

Kartą Nidoje su vakarinės mokyklos direktorium Valeika išsinuomojome valandai valtį. Tuo metu ēmė kilti audros debesis, bangos vis didėjo, o mes per puskilometrį nuo kranto. Ėmėm irkluoti kranto link, o vėjas vis labiau stipréjo. Vos spėjome priplaukti didžiosios Parnidžio kopos užuovėjų ir palei krantą grižti.

Po audros maudėmės jūroje. Pietvakarių vėjas rimsta, bet vandens srovė išilgai kranto dar tokia stipri, kad 1-2 metrų pločio smėlio juosta nuo kranto nuplauta, o ant nugladintų akmenukų net ten, kur vos 30-40 cm gylis, išsilaikeyti beveik neįmanoma – griauna. Tų gražiai nugladintų įvairiaspalvių akmenukų prisirinkau apie 3 kg ir parsivežiau namo gélėms vazonoose apdėlioti.

Prisimenu ne vieną savo mokinį...

Į Kauną išsivežiau mokinį ekskursiją pas auklėtinę Gaidytę – Žilinskienę, norėjome pamatyti triukšmingą Šančių "Drobės" audinių ir Petrašiūnų popieriaus

fabrikus, būsimąjį Kauno hidroelektrinę. Jubiliejiniuose susitikimuose iki šiol ne vienas prisimena ir klausia: "Ar tebeskatinate jaunimą pasirinkti vertybių gamintojo profesiją, nes tai naudinga ir savo kraštui, ir pačiam darbuotojui?"

Mūsų pajūrio ir Kauno senamiesčio bei Vilijampolės gyventojai turėtų būti dėkingi dviejam mano mokiniams, mūsų mokyklos absolventams. Vienas jų darbavosi HES statyboje ir mums pademonstravo įdomią naujovę. I ruošiamą labai gilią daubą, kurioje turėjo būti klojami turbinų salės pamatai, pro žvyro gruntą ėmė sunktis Nemuno vanduo. Skubiai užsakė šimtus plieninių gal 20 m ilgio vienas į kitą įsodintų įlaidų. Ekskursantų akivaizdoje prie vieno plieninio įlaido galo priveržė išcentruotą elektros variklį su ąsa (kad sukdamas variklis stipriai vibroutų ir drebintų įlaidą). Kranas variklį su įlaidu pakėlė, įsodino į jau įsmigusio įlaido išilginę išėmą. Elektros strovei stiprėjant, didėja variklio ir įlaido vibracijos dažnis. Vos tik dažniai sutapo, dėl rezonanso įlaidas ēmė sparčiai smigti į gruntą lyg į skystą dumblą. Visa operacija truko vos 6-10 minučių. Įlaidų užtvara sulaikė vandens veržimąsi į dumblą, prasidėjo daubos betonavimas.

Šeštadienio popietė. Darbininkai išsiskirstė. Matyt, tyčia tuo metu atvažiavo ilgas ešelonas vagonų su cementu. Statyba svarbi, tad betonas turi būti geriausios rūšies. Kokį atsiuntė? Visi vagonai rūpestingai užplombuoti, o plombų nuplēsti neleidžiama – už visą ešeloną imiesi atsakomybės vienas. Priimti – o jei ne tos rūšies? Šiaip taip rado vieno vagono šone plyšį, balana prisižerė cemento, sudrėkino, delnais patrynė, su logaritmike liniuote (elektroninių skaičiavimo mašinelių – kalkuliatorių tuo metu dar nebuvo) išmégintu būdu apskaičiavo. Ėgi perpus prastesnis, vadinas, tinka tik nevykusiems šaligatviams kloti. Parašė reklamaciją, vagonus gražino, pakrovimo ir vežimo išlaidas turėjo sumokėti gamykla siuntėja. Pamokyti tokio cemento daugiau nebesiuntė, o Kaunas tokiu būdu buvo apsaugotas nuo avarijos, kokia įvyko Italijoje, kai užtvankai nuvirtus vanduo siūbtelėjo pašelusiu greičiu ir pakeliui nušlavė visą pakrantęs miestelį.

Kitas inžinierius dirbo Gargždų – Baltijos kelio ruože. Ten aptiko naftos. Žinojo, kad Pensilvanijos naftos kladus amerikiečiai užkonservavo "juodai dienai", nes kol kas pasaulinėje rinkoje naftos gausu ir jos kaina žema, o ateis metas, kai pritrūks, – tada naudos savają. Tegul ir lietuviška nafta palaukia. Pranešė, kad rastos naftos atsargos eksplatuoti pramoniniu būdu per menkos. Gerai padarė.

Vienu metu Ukmergė priklausė Panevėžio sričiai. Ir atsitik tu man taip – pirmosios vidurinės mokyklos abiturientai susirinko beveik visus Panevėžio sričiai skirtus aukso ir sidabro medalius. Ypač stiprios buvo "a" ir "b" klasės. Paminėsiu keletą pasižymėjusių anot meto mokinį. Korolkovas ir Balžekas

apklausos metu elektronikos temomis rusų kalba jau buvo perskaitę 40-60 veikalų. Pirmasis tapo Elektrografijos instituto direktorių, antrasis – Kauno radio gamyklos vyr. inžinierium. Gamykloje dirbo savamokslis senbernis, labai išprusęs ir išradęs darbininkas. Viengungis retkarčiais pramiegodavo ir vėluodavo į darbą, bet užduotis įvykdavo su kaupu. Dirbo individualiai, tad kitiems netrukdydavo, ir vadovai į atsitiktinius pavėlavimus dėmesio nekreipdavo. Cechą perėmęs jaunasis inžinierius kartą kitą ji įspėjo, po to pagrasino atleisiąs. Šis pyktelėjo ir pats padavė pareiškimą. Pareiškimas pateko į Balžeko rankas. Jis išsikvietė jaunąjį cecho viršininką, paaiškino padėti, patarė atsiprašyti ir nepriekabiauti, nes tokiais kadrais nesišvaistoma - net patyrę inžinieriai su juo konsultuoja. Konfliktas baigėsi.

Paminėsiu dar keletą gabių mokinį: Bakšiai – vieni dirba mokyklose, kiti – žemės ūkio specialistai; Vl. Amankavičius – fizikas, mokyklos direktorius; Narkevičius – KPI matematikas, matematikos veikalo abiturientams bendraautoris. Jo dėka 2-ajai vidurinei mokyklai buvo nubrauktas KGB vadovo Gudaičio - Guzevičiaus vardas (šis generolas nežmoniškai žiauriai tardė vieną mokytoją); vyriausybinės spec. ligoninės gydytojas Ožiūnas; Tričius – "Vienybės" vyr. energetikas; Kličius – Marijampolės architektas; Matiukas – Veterinarijos akademijos matematikos docentas; broliai Puriai: vienas elektronikas, antras – pasižymėjęs architektas; Lukšys – KPI matematikas ir kt.

Šia proga ties ketvertu apsistosiu plačiau. Kodėl – paaiškės. Vaclovas Kulikauskas labai domėjosi fizika. Pagava tiksliai ir beveik žaibiška. Uždavinių sprendiniai trumpi, racionalūs ir argumentuoti. Mėgo eksperimentus. Kauno medicinos institutas medalininkų pareiškimų jau buvo prisirinkęs, tad Vaclovo pareiškimo nebepriėmė (!), liepė laikyti egzaminus bendra tvarka - kaip tiems, kurie medalių neturi. Pyktelėjo ir nutarė stoti į ką tik atidarytą Maskvos Lomonosovo vardo universitetą. Dar metai iki karinės prievolės, todėl pasiūliau padirbėti laborantu. Mielai sutiko. Tuo metu mokykloje pradėjo dirbti jauna fizikė Jakubaitytė – Juzėnienė, ką tik baigusi Šiaulių pedagoginį institutą. Pajutusi, jog kai kurių mokinų žinios lenkia jos įgytas institute žinias, pradėjo konsultuotis dėl teorijos, uždavinių ir ypač dėl laboratorinių darbų metodikos. Dažnos konsultacijos pareikalavo laiko, tad paprašiau Vaclovą ją konsultuoti, nes toks darbas jam galėtų praversti stojamujų egzaminų metu. Mielai sutiko. Juzėnienė išstojo į Vilniaus pedagoginio instituto neakivaizdinį skyrių, o po keleto metų pedagogų posėdyje prisiminė ir posėdžio dalyviams pareiškė, kad Vaclovo konsultacijos ir laboratorinių darbų metodai jai labai pravertė.

Kitą pavasarį siūlau jam pačiam parengti savo charakteristiką rusų kalba (mano rašyba rusų kalba šlubojo). Nors ambicingas, bet kuklus, tad

charakteristika kukloka, papildau ją ir konsultuoju, ką daryti, jeigu susidurtų su kliūtimis. Kažkodėl Vaclovo kairioji akis linkusi ašaroti. Kaip karo prievolininką, karinis komisaras siunčia jį ligoninėn, o jis vengia, nes tai gali sutrukdyti laikytį stojamuosius egzaminus. Išsigandęs atbėga pas mane – karinis komisaras jau ruošiasi jį suimti ir ligoninėn pristatyti etapu.

Buvo ir taip – gerą mano mokinį Verbicką, kad nepabėgtų, likus dvieim savaitėm iki termino nuvežė į Vilniaus komplektavimo punktą. Kol ten apsižiūrėjo ir pasiūlė komisarui tas dvi savaites Verbicką savo lėšomis išlaikyti (aišku – nepanoro), Politechnikos institute prasidėjo egzaminai. Priblokštasis pirmojo – matematikos – egzamino gavo dvejetą. Geru žodžiu ir šiandieną miniu katedros vadovą doc. Stanaitį. Sušlubavus balų sumai, jis rado būdą priimti puikius mokinius ir radijo mēgėjus brolius Pukus, kurie, dar mokyklos suole būdami, remontavo savo apylinkės sodiečių radijo aparatus. Abu neapvylė, tapo gerais inžinieriais. Ir šiuo atveju padėjo. Nusiminės Verbickas kreipiasi į jį, o Stanaitis teiraujasi, kodėl plikas, ir sako: "Gerai. Laikyk fizikos egzaminą. Patikrinsiu. Jei paaiškės, kad komisariatas tave išblaškė, leisiu perlaikyti". Fizikos gavo penketą ir istojo.

Dėl Vaclovo kita kalba. Einu su juo į komisariatą ir pakeliui aiškinu, ką aš sakysiu ir kaip jam elgtis. Radom komisarą. Iš pradžių nenorejo net kalbėti, bet išgirdės mano argumentus, akimirką susimastė ir tarė: "Tokią ir kariuomenei reikia". "Bet dvejetą metų talentas bus žlugdomas, – pasakiau ir pridūriau: – Tegul Maskva sprendžia, kur jis reikalingesnis, nes kartais civiliai gali būti kariuomenei net vertingesni – kaip Koroliovas, Kurčiatovas". Nusileido, bet manęs klausia, ar garantuoju, kad neigiamu atveju Vaclovo gaudyti neberekės. Aš ne iš kelmo spirtas, svieto matės, ir Vaclovas turi galvą. "Kažin ar kritišku atveju galėtume garantuoti net už savo vaikus? Aš Vaclovu tikiu ir manau, kad klausimą reikėtų peradresuoti jam".

Vaclovas atsakė teigiamai ir išvyko laikyti egzaminą. Paaiškėjo, kad vien į Lomonosovo šventovės Fizikos fakultetą paduota 10000 pareiškimų, 4 - iš Ukmurgės rusų vidurinės mokyklos. Pagal atestatus ir charakteristikas stojamujų laikyti pakvietė 2000, o priėmė tik 500, tarp jų ir Vaclovą. Pasirinko puslaidininkų techniką, bet "nusibodo per naktis gaudyti elektronus ir skyles", tad perėjo į atomistiką. Už protonų sąveikos ir šešelinio efekto atradimą (tuo susidomėjo užsienio atomininkai) 1972 m. apdovanotas SSSR valstybine premija. Ta tema apgynė mokslų kandidato disertaciją, o bendraautoriu įsipiršęs atomininkas, instituto direktorius Tulinovas apgynė daktaro disertaciją. Mano manymu, Vaclovas būtų buvęs sau ir mums labiau naudingas, jeigu būtų tapęs gydytoju, bet nežinia, kur jam pačiam geriau. Vaclovo kasmetinis įnašas į instituto

lėšų fondą sudaro šimtus tūkstančių rublių. Ant savo man dovanotos knygutės disertacijos tema Vaclovas užraše: "Savo buvusiam mokytojui, kurio dėka tapau fiziku". Apie Vaclovo veiklą raše "Nemuno" žurnalas ir kt. spauda.

Kai ėmiau auklėti 8-ąją klasę, joje mokėsi futbolo mēgėjai – Survila (dabar pasižymėjęs Gelžbetonio gamyklos direktorius), Kuzmickas (rašytojas, literatūros mokslininkas, turės nuopelnų lietuvių literatūros istorijai), Vidugiris ir kt. Klasė gyva ir išdykus, bet pikto įžūlumo nesijautė. Klasės seniūnas visą laiką buvo kuklus ir darbštus vaikinas Žlioba. Dabar jis Kauno architektas – ištaiso architektų parengtų projektų klaidas, dėl kurių padaryti nuostoliai siektų šimtus tūkstančių rublių. Turėjės draugiškų santykių su statybos centrais (suartino ant Siesarties kranto Nuotekų šile pastatyta pirtis), Survila pasisiūlė tarpininkauti, kad Žlioba gautų geriau apmokamą lengvesnį darbą, bet Žlioba suabejojo, ar keisti darbo vietę.

Plačiau papasakosiui apie daug peno žurnalistams davusį Algį Vidugirį. Jau pirmosiomis pažinties dienomis pastebėjau, kad vaikinas gabus, bet apsipylęs dvejetais, nes popiečiais spardo kamuoli, o vakarus kino teatro kontrolierės motinos globojamas praleidžia kine. Tėvas mirės. Daug matės ir regėjės senelis, patyrės siuvamujų mašinų ir dviračių meistras, darbuojasi namuose. Apsilankau. Senelis ir motina aiškinasi, kad menko išsilavinimo, tad sukontroliuoti negali. Aiškinu: gal visą popietę namuose nebuvo, vakare kine sėdėjo, gal skaitė romaną ar vadovėlį (rodau skirtumą), dėl to gauna dvejetus (rodau pažymių knygutę) ir pan. – atskirti galima, tad pradékite kontroliuoti.

Padėtis pastebimai pagerėjo. Nebegresia pataisos. Dešimtoje klasėje papasakojo apie savo norąapti kino operatoriumi. Kino technikos inžinierių ne vieną išauginau, o apie kino operatorius neturiu supratimo, tik jaučiu, kad reikia orientuotis meno istorijoje ir teorijoje, sugebėti filmuoti, turėti meniškų nuotraukų ir pan., o jis: "Aš ruošiuosi pirkti draugo sugadintą fotoaparatą, tad prifotografuosiu daugybę nuotraukų". "Kažin ar su tavo patirtimi ir tokią techniką teturint pagaminta produkcija bus verta dėmesio?" Papasakojaū žinutę apie moksleivį, susirašinėjusį su berniuku iš Kinijos. Pasiuntė paštu laisvalaikiu darytą nuotrauką, kurioje plynai apšiurus i aikštę, joje berniukai žaidžia futbolą, o aikštës pakraštyje aplūžusi medinę būda. Pašto kontrole (t.y. saugumas) grąžino mokyklai laišką su nemalonia pastaba.

Abiturientas būdamas, Algis artimai bendravo su laborantu Kulikauskui ir labai mėgo padėti ruoštis fizikos laboratoriniams darbams. Tuo metu rengiau laboratorių stalų prijungimo prie elektros tinklo stendo projektą, pervyniojome iš gamyklos nurašytą transformatorių, suremontavome nurašytus voltmetrus bei ampermetrus ir pradėjome elektros instalacijos darbus. Porą kartų Algiui patariau

po pamokų neužtruktini, laiku pareiti jų ruošti. Trečią kartą apie 22 val. vėl randu jį su Vaclovu montuojančius ir ruošiančius priemones laboratoriniams darbui. Į pastabą atsikirto: "Jau paruošiau". Rytą pirmoji pamoka ir Algį pirmą kviečiu pasakoti namų užduoties - ogi nei bum bum. "Užklasinė veikla labai gerai, bet pirmiausia reikia mokyti. Baldą reikia pirma padaryti, o po to gražinti", - pastebiu ir išrašau dvejetą.

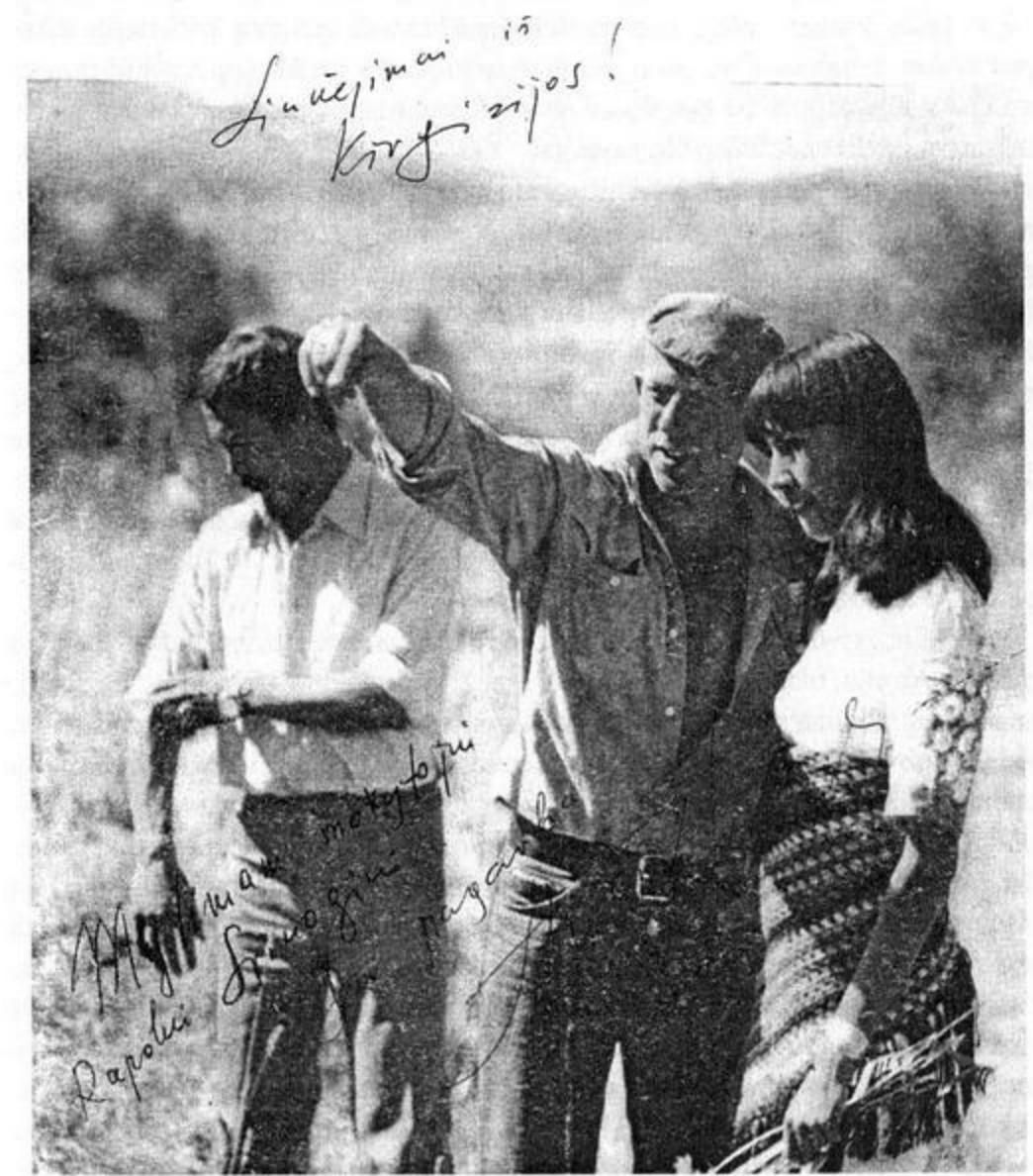
Kai Algis išgarsėjo, "Švyturys" išspausdino apybraižą "Tris kartu skendęs". Joje rašoma: "8-oje klasėje gavome auklėtoją – uch! Nužvelgs klasę – ir lendame į pasuoles. Rado vėlokai fizikos kabinete besidarbuojantį – dvejetas. Tiesa, iš pradžių buvau amžinas dvejetukininkas, bet mokyklą baigiau su pagyrimu. Tik vienas ketvertas sutrukde gauti medalį, tačiau reikiamu momentu auklėtojas buvo kaip tėvas".

Tuo metu, kai apybraiža buvo rengiama, Algis buvo skendęs ne tris, o jau keturis kartus, nes diplominiam darbui iškaulijo lėktuvėlį "kukurūzninką". Skrido nedidelės 10 min. dokumentinės apybraižos rengti. Pastebėjęs pro iluminatorių žavingą tundros vaizdelį, ėmė azartiškai filmuoti jį. Kad aparatas nesiūbuotų, iširėmė į trosus. Lakūnas apstulbės pravėrė kabinos duris – mat lėktuvas galėjo patekti į suktuką 100-150 m aukštyste. Tai ir buvo ketvirtas kartas, kuris šiam laimės kūdikiui vėl baigėsi sėkmingai. Šiuo metu – jau bene dešimt kartų skendęs – vis dar svietą džiugina.

Kadangi svajonės Algis neatsisakė, o su jo bagažu, mano manymu, į Maskvos aukštają nepateks, patariau stoti į KPI santechnikon (nėra konkursų): turės daugiau laiko pasiruošti teorijai, vasarą pionierių stovykloje prisotografuos, pridarysi meniškų nuotraukų, dalyvaus Kaune pavasarį rengiamose meninės fotografijos parodose. Baigusiam pirmajį kursą ištoti į kino operatorius nepavyko, mano patarimu įsidarbino Girulių pionierių stovykloje foto būrelio vadovu. Puikus aparatas, medžiagos veltui ir laiko apstu, tad dirbo išsijuosęs.

Pavasariop peržiūriu naujaji "Nemuno" numerį ir, užverčiant žurnalą, viršelio vidinėje pusėje po pusės lapo dydžio nuotrauka netycia žvilgsni patraukia raidės A.V... Susidomiu. Taip, iš tikrujų tai Algį Vidugirio meninė nuotrauka "Žvejų tinklai", Kauno parodoje laimėjusi antrajį prizą. Aha, patarimu pasinaudojo, tikslo siekia atkakliai ir, matyt, yra arti jo. Baigęs antrajį kursą, vėl atsiima dokumentus, o institutas pataria pagalvoti, nes tokiai, kurie sėdi čia, o dairosi į šalis, jiems nereikia – atgal nebepriims. Vis tiek atsiima ir bando laimę. Vasarą iš Maskvos gaunu laišką: "Auklėtojau, tikiuosi, kad dabar ištosiu, nes didžiausias mano konkurentas gruzinas į aštuntuosius egzaminus nebeatvyko". Priėmė 7 kandidatus: kiną, rumuną, čeką, vokietį ir 3 iš SSSR. Trečiasis - Algis.

Algį kaip buvo nenuorama, taip ir liko. Pradėjo dirbtį Kirgizijos kino

Vienas mylimiausių Rapolo Sriogio mokinų – kino operatorius ir režisierius Algį Vidugiris su sūnumi Stasiu ir dukra Aigul (Kirgizija, 1985), ant nuotraukos, dedikuotos buvusiam mokytojui, užrašęs: "Mano mylimo ir vienintelio Mokytojo šeimai. Mokinėlis Algis Vidugiris. Toktogulo HES garbės statybininkas, Kirgizijos nusipelnęs meno veikėjas ir t. t. – jei ir yra titulai, tai mano Mokytojo žilų plaukų dėka"

studijoje, vedė kirgizę gydytoją ir abu savo vaikus mokė mano išgirtos senelio meistrystės. Filmavo Naryno hidroelektrinės kaskadą ir vos galvos nepalydėjo, įamžindamas ją. Susidomėjo legenda apie kadaise egzistavusį didžiulį miestą, kuris atsidūrė užtvankos dugne. Vaikams talkinant, sumontavo povandeninį laivą ir leidosi į gelmes ieškoti. Ką pasakysi – rado!

Kai sausra grasingo sunaikinti gausų medvilnės derlių, dalį užtvankos buvo nutarta susprogdinti ir gelbėti derlių. Ir čia Algis pirmasis. Respublikos prokuroras pagrasė: "Nelisk. Jei kas nutiks – ilgam kalėjiman patupdysiu". Neiškentė. Pasislėpė gelžbetoniniame vamzdyje per 300 metrų nuo sprogimo židinio ir pasiruošė filmuoti. Sprogimo banga ji su visa aparatūra tolakai nusviedė, bet liko gyvas.

Algis už savo darbus įvairiuose tarptautiniuose festivaliuose jau yra bene 10 prizų (net keliskart Didžiųjų prizų - Gran Prix) ir kitų apdovanojimų iškovojęs. Vieną Algį filmų atidžiai žiūrėjau. Ant Isyk Kulio ežero kranto vaikai stato smėlio pilis. Atrieda banga – nuplauna. Kaip Palangoje ar Nidoje... Labai pagautas akimirkos ir gyvenimo trapumas.

Algis buvo sumanęs nukonkuruoti lenkus, sukurti meninę juostą "Žalgirio mūšis". Atrodo, užmojis išblėso, kodėl – nežinau. Mégino grįžti į gimtinę, bet ji taip gyrės Vilnius, matyt, pabūgo konkurencijos, net po Atgimimo neįsileido, todėl Algis pardavė tėvų pastogę ir su motina visam laikui išvyko į Frunzę. O gaila! Labai gaila.

V.Šeštokas mokykloje labai domėjosis technikos ir astronomijos naujenomis. Jau studentas būdamas, tyrinėjo, ar visų planetų ir mėnulių sukimosi kryptis sutampa. Klausimas tarytum nelabai reikšmingas, tad nesivargindamas atsakiau teigiamai, bet vėliau atsitokėjau, kad klausytojas – neeilinis, radau būtina nurodyti, kad yra išimčią. V. Šeštokas buvo didelės erudicijos, aukštos kultūros ir nuoširdus žmogus. Net tapęs VISI Miestų statybos katedros vedėju ir technikos mokslo daktaru, sutikęs visada maloniai bendraudavo, pavėžėdavo, pakonsultuodavo, į ką turėtų kreipti dėmesį tie abiturientai, kurie žada studijuoti pas juos. Staigi ir įtartina mirtis pasiglemžė puikų jauną Lietuvos mokslo korifėjų.

Kartą fizikos ir matematikos mokslo daktaras A. Šileikis, kalbėdamasis su savo bendradarbe Danute K., prasitarė, kad už savo mokslinius laimėjimus jis dėkingas ir buvusių savo fizikos mokytojui Sriogui. Man, be abejo, buvo malonu - po tiek metų dar atsimena. Už darbus spektroskopijos srityje 1974 m. A. Šileikis apdovanotas Lietuvos SSR valstybine premija.

Anuo metu nelengva buvo rengti šventes, nes nei mokykloje, nei mieste nebuvvo stiprintuvo. Nutariau ji sumontuoti būrelyje pagal žurnalo "Radijas" (rusų k.) aprašymą. Padėti pasisiūlė radijo mēgėjas būrelio narys V. Latinis.

Paaiškėjo, kad dalį deficitinių detalių jis turi. Po poros mėnesių aparatas jau veikė. Mokykla, visos rengiamos eitynės ir vakarai jau radiofikuoti!

Ruošdamas miesto aikštę respublikinėms tinklinio pirmenybėms, vos nenukeliau į dausas. Kažkas tyčia ar netycia nutraukė elektros laidą. Susuku laido galus, apvynioju izoliacija. Dėl visa ko patikrinsiu, ar tvirtai sujungta. Neatsargiai timpteliu – ir laidai paliečia delnus. Sąmonės nepraradau, o išsilaisvinti negaliu, nes srovė neišjungta. Nusprenčiau nejudėti. Gal po pusės minutės pajutau palengvėjimą, nes vienos plaštakos, kuri labai silpnai telietė laido galą, oda apanglėjo, ir srovė nutrūko. Atsargiai kilstelėjau koją ir trenkiau per laidą. Atsipalaidavau, bet... visam likusiam gyvenimui įsigijau širdies aritmiją. Gydytoja Karalienė šypsosi: "Ir sumani tamstos širdis – prisitaikė prie naujų sąlygų".

V. Latinis tapo elektroniku. Už plačiajuosčio stiprintuvo sukūrimą apdovanotas Lietuvos SSR premija.

Politechnizacijos vajus

Iki 1963 metų pagal brandos egzaminų bilietus paruošiau abituriuentams sisteminio fizikos žinyno konspektus su uždavinių pavyzdžiais. Įvedus matų sistemą SI, pagal stojamujų į aukštąsias mokyklas egzaminų reikalavimus priderinau konspektą ir prie naujos matų sistemos. 1970-1975 metais parengiau penkiolikos mokyklinių sąsiuvinį daugmaž išbaigtą fizikos konspektą ir atskirą 500 uždavinių rinkinį pagal matų sistemą SI, kurio praktiškai pakanka rengiantis baigiamiesiems egzaminams ir visiems konkursams. Vienas iš kito sužinoje, kasmet po 10-20 jaunuolių ateidavo papildomai padirbęti, konsultuotis, o konspektais naudojosi ir vienas kitas mokytojas.

Prasidėjo didysis gamybinio mokymo ir politechnizacijos vajus. Turėjome puikų darbų ir braižybos mokytoją medžio meistrą J. Kviesulaitį, kulinarijos ir siuvinėjimo mokė mokytoja Kalniūnienė, o užsimota plačiai, tad ką tik gali – krauna man. Būrelyje vyniojame transformatorius. Vieną jų pritaikėme medžio dirbiniams elektriniai pieštukais puošti. Pagaminame elektrinius pieštukus ir viską perduodam J. Kviesulaičiui. Tris rajono mokytojų grupes apmokiai dirbtinių mechanikais ir pats vadovauju mokinį kino mechanikų fakultatyvinei grupei. To negana, dar reikia rengti vairuotojų grupę ir dėstyti metalo darbus bei mašinų mokslo. Še tau, dėde, Devintinės! Devyni amatai - ar nebus dešimtas badas? Gaunu iš Buities tarnybos nurašytą sunkvežimį ir pagal vairavimo vadovėli pradedu rengti vairuotojus.

Metalo dirbtuvės įrengiau mokyklos rūsyje. Pirmiausia pasirūpinau darbo stalais (jais ir šiandieną mokykla naudojasi), spaustuvais, dildėmis, plaktukais, grążtais, pjūklais bei sriegikliais. Dar gavau porą prastų staklių. Paprašiau nagingą "Vienybės" meistrą Daunoravičių vesti metalo darbų pamokas. Atsisakė. Teko kurį laiką mokytis pačiam. Įdomu, kad tuos "mokslus" bedėstydamas aptikau daug vertingo peno fizikos ir technikos žinioms sugretinti. Po metų kitų tuos amatus perėmė metalo darbų meistras M. Kiburtas, o automobilizmą – P. Dambrauskas. Taip palaipsniui sėdau į savo kaliošus.

Nameliai Palangoje

Mokyklos direktorius A. Rakauskas pritaria parengtam planui statyti Palangoje mokytojams kempingą – du namelius – ir rūpinasi statybos finansavimu iš rajono profsajungos lėšų. Pagal mokytojo J. Kviesulaičio brėžinius darbų mokytojas Kiburtas mokyklos dirbtuvėse ruošia statybines medžiagas, o birželio mėnesį Dambrauskas jas gabena Palangon. Statyti vyksta mokytojai Sunkurys, Kiburtas, ūkvedys Graužinis ir aš. Žmoną Genę pakviečia pabūti virėja, o brigados nariai privalo paeiliui gabenti produktus. Visi buvo patenkinti Genės kulinariniais sugebėjimais. Rytais ir vakarais bėgdavome į jūrą atsigavinti, o karštomi dienomis dar ir pasidegindavome pliaže. Visą likusį laiką statėme. Vieną rytą pas šile pastatytuose kempinguose įsikūrusius Respublikinės bibliotekos darbuotojus atvykės miškų ūkio ministras Matulionis susidomėjo mūsų statyba, nes leidimo jai nebuvo davės. I pokalbių įsiterpė buvęs ukmergiškis, Matulionio fronto kovų draugas bibliotekos vadovas Girdžius, ir paaiškino, kad tai jų kempingo dalis. Tuo mus išgelbėjo nuo nemalonumų, bet Kiburtui teko vykti į Vilnių derinti projekto. Pateko į patį Dainų šventės sūkurį, tad tik dėl savo sumanumo ir atkaklumo sugebėjo reikiama dokumentą sumedžioti.

Pastatėme – ir gerai pastatėme. Galinga audra, išvertusi garsiąjį Palangos eglę, sudaužiusi jūros tiltą, ir ant mūsų namelio užvertė stambią pušį. Išlaikė, tik kelis šiferio lapus teko pakeisti. Pastatę namelius, už uždirbtas lėšas dar kurį laiką poilsivome.

Po audros graži popietė, vanduo šiltas, bet atrieda daugiau nei pusantro metro aukščio devintoji banga. Įdomu pro ją nerti "žuvyte". Banga artėja, artėja, o tu šmukšt – ir šauni kiaurai.

Vykdamas namo nusiskyniau kelis nematytos pajūrio gubojos stiebelius. Nežinojau, kad tai labai retas ir saugotinas augalas.

O rudenį berniukų ir mergaičių vidurinės mokyklos buvo pertvarkyti į

mišriąsias, tačiau ir toliau kasmet vasarą Vepriuose rengdavome stovyklą. Šile vykdavo įvairios varžybos, vakarais prie laužo - saviveiklos pasiodymai ir pasilinksminimai. Nors komunistinės valdžios nurodymu senieji kalvarijų koplytstulpiai buvo sunaikinti, kalvarijų tradicija išliko, nes tikintieji atmintinai žinojo buvusias jų vietas. Jose pulkeliai žmonių suklaupę meldėsi ir giedojo. Dalyvauti negalėjome, bet stebėti nebuvo uždrausta.

Tėvo mirtis

Gaunu liūdną žinią. Parėjusi iš miesto, sesuo Jadvyga rado tėvuką sukniubusį ant lovos krašto, keliu įsirėmusį į aslą ir sustingusį. Vištос palesintos, prie kibiro nukritęs puodus, vanduo išsiliejęs.

Tėvukas nujautė mirtį. Vieną rytą, rasai jau baigiant kristi, grjžo iš pievos, atrémė dalgi ir sako, vidun įėjės:

-Negerą sapnų sapnavau. Jau iškeliausiu.

-Na... - sukluso motina.

-Sapnavau, - atsidūsta tėvas, - kad pareinu savo tėvų pirkion. Žinau, kad nebeišlikusi, ir stebiuosi, jog vėl stovi kaip stovėjusi. Praveriu duris, žiūriu – trobos viduryje didelis stalas, o aplink apsėdė visi maniškiai: tėvas, motina, brolis, sesuo... Tik keista – nė vieno lango. Net nesuprantu, iš kur šviesa, nes jokia lempa nedega. "Sėskis, - sako man tėvas, - va, ir tavęs sulaukėme. Dabar jau visi susirinkom..." Nustebau, kad mane kalbina – juk ir tėvas, ir visi maniškiai jau mirę... Tai jau šaukia ir mane...

Motinėlė susigraudino, apsiašarojo. Paskui netikėtai čiupo prijuostės kampą, nubraukė ašarą, įsisprendė į šonus:

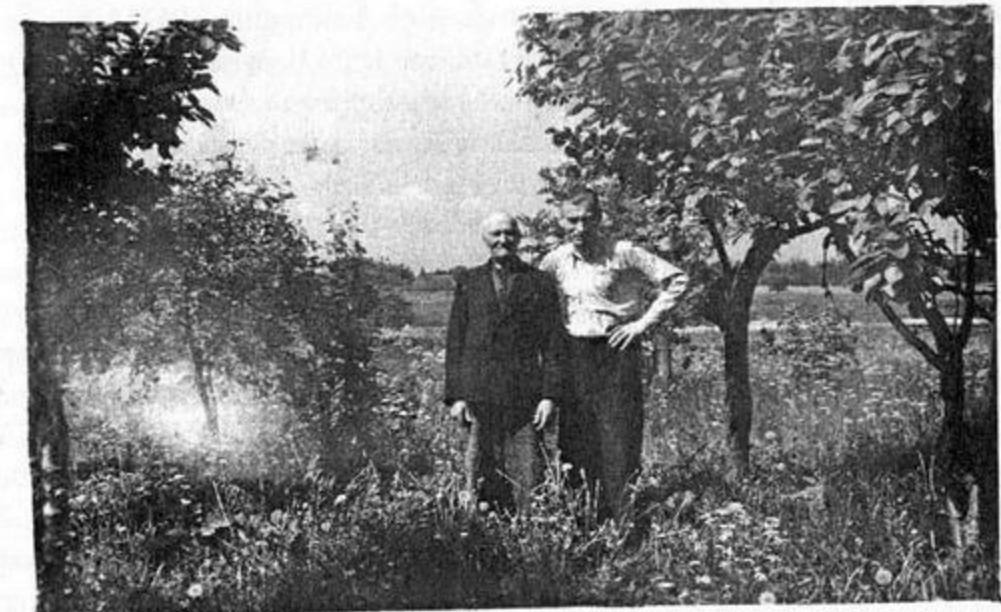
-Matai, senas diedas mirt užsimanė. Trobesiai nebaigtį atstatyti, namas neįrengtas, sodą kolchozas nusavino, kelios obelys panamėj tėra – ką vaikams ir anūkams paliksi?! Rado apie ką – apie smertį šnekėti!

Paprastai nekalbus, tėvukas šiuosyk nenusileido: tik antrą kartą gyvenime tokį ryškų sapnų regėjės. Kai į caro armiją paimtas buvo, į šiaurę nuvežtas, prisisapnavo tąsyk tėvas ir sapne tarė: "Nenusimink! Penketą metų atitarnausi, turėsi vargo, bet gyvas ir sveikas tėviškēn grīši." – Taip ir buvo – po penkerių metų sugrįžo. O dabar šaukia... Jau šaukia...

Tiek metų klajojės po carinės Rusijos platybes, susitaupęs pirko 10 dešimtinių žemės, pasistatė namus. I vienkiemį keliantis, teko ir namus perkelti. Traukdamiesi vokiečiai juos sudegino, tad teko trečią kartą statyti. Kaimynas Butkus ir dabar dar mena – vos pradeda švisti, o tėvukas jau dalgi plaka arba ardamas arkliuką ragina: "No!" Daktarų nelankė. Gydydavosi liaudies medicinos vaistais, pvz., žaizdas – tuopų pumpurų ant pilu. Rodos, sveikata nesiskundė, o štai neišlaikė širdis.

Tais metais žiema buvo šalta kaip reta. Palaidojom per didžiausią speigą. Duobkasiai vos įstengė duobę iškirsti. Atgulė Pašilės kapinėse – tévo pašauktas...

Tvarkingas buvo žmogus. Visą gyvenimą įdėmiai žvalgydavosi, kas ką geriau už jį daro, ko išmokti, ką savo ūkyje pritaikyti galėtų. Geros nuomonės buvo apie vokiečių ūkininkus: tokį tvarkingą ūkių, kaip Vokietijoje, niekur

Rapolas Sriogis su tėvu Rapolu senajame Vaizgeliškio sode, 1952

kitur nebuvo matęs, todėl net duonos kepalą riekdavo "kaip vaketys" – prispausdavo prie krūtinės, ir peiliu atsargiai pjovė plutą, sukdamas kepalą.

Nusižiūrėjės buvo, kaip vokiečiai vaismedžius ir vaiskrūmius prižiūri, pertvarkė dar senelio Valušio tévo sodintą sodą, lygiomis eilémis surikiavo agrastus, serbentus, vyšnias, čerešnes, obelis. Visoje apylinkėje gražesnio sodo nebuvo. Deja, frontui priartėjus, medžiai kentėjo kaip ir žmonės, o po karo MTS traktoristai, iš "plačiosios tévnės" atsibastę, be gailesčio krito obelis, degalais apipylę jas, laužus kūrė, šildėsi patys ir traktorių variklius šildė.

Maniau – bus nemalonumų, nes motinėlės rūpesčiu laidojom tévką su visomis katalikų bažnyčios apeigomis, o eisenoe iš bažnyčios į Pašilės kapines dalyvavo auklėjamoji klasė, taigi ir partijos komiteto 2-ojo sekretoriaus dukra komjaunuolė Jakimavičiūtė, bet tylu. Gal tévo neinformavo, o gal jis nekvailas buvo, nes klasės draugės ir draugai niekada šia mergaite nesiskundė.

Darbai nepaleidžia

Trys aštuntokų klasės laiko matematikos egzaminą. Antraeilininku dirbęs mokytojas Meškonis, pažadėjės po poros valandų ateiti į egzaminą, nuėjo į savo 4-ają vidurinę mokyklą ir nebegrižo. Direktorius prašo mane pasidomėti, nes pasitaiko, kad ir stipriems mokiniambs blusa pagalį į ratus pakiša. Sparčiai apmetu abiejų uždavinių sprendimo planą, apskaičiuoju apytikrį rezultatą ir, eidamas pro suolus, patikrinu. Nustembu. Vieniems geriau, kitiems sunkiau sekasi, bet dvejetas niekam negresia. Kitą dieną, kai pasiteiravau, kaip pasieké, kad mokiniai sažiningai laikytų egzaminą, atsakė: "Svarbiausius dalykus gerai aiškinau ir pratybas rengiau, kol įsisavino, o vieno kito tinginio prie egzamino neprileidau".

Tokių puikių dorų mokytojų buvo nemažai.

1954 m. organizavau ekskursiją visiško saulės užtemimo stebėti. Pasiemėm mokyklos teleskopą. Užtemimo juosta éjo per Klaipédą – Marijampolę, o per Jonavą – visiško saulės užtemimo pakraštys. Tariau, kad visą vaizdą ir pakaunéje matysime. Deja, ne. Paskutiniams žérinčio saulės disko ruoželiui nykstant, debesimis dideliu greičiu praslinko sunkiai pastebimas patamsėjimas, lyg milžiniško paukščio šešėlis. Marijampolės pusėje dangus juodas, lyg tušu užteptas, o Jonavos pusėje dangus švyti lyg prieš aušrą. Kadangi tarpai tarp debesų nedideli, žvaigždžių ir saulės vainiko nepamatėme.

I mūsų mokyklą atvyko energingas direktorius ekskunigas Petruskas ir pradėjo domėtis ne mokymo ir auklėjimo, o komunistinio auklėjimo, savo karjeros ir vaišių reikalais. Kartą, kai buvome likę vieni, patariau jam nesikišti į

tokią veiklą, kurios neišmano. Pradėjo kibti. Pavasariop ji paskyrė Švietimo skyriaus vedėju. Virš mano galvos émė kaupitis audros debesys, tačiau tokie persivertėliai ilgai nekaraliauja: kartu su fizikos kabineto laborante émė važinėti po mokyklas. Kadangi vaišės labai mėgo, tai ir įkliuvo. Deltuvoje siaubingai pasigérė ir po to turėjo dumti iš Ukmergės.

Iki gyvo kaulo ir mokiniams, ir mokytojams įkyrėjo privalomas talkos kolūkiuose. Kasmet tekdavo nutrauktį darbą, nemokamai pavasarį rankioti akmenis, rudenį kirsti kukurūzus, kasti bulves ir t.t. Vaikai visais įmanomais būdais išsisukinėjo nuo talkų. Vėliau už darbą pradėjo moketi kapeikas. Nenuostabu, kad porą bulvių deda į krepšį, o trečią įmina į arimą. Kolūkiečiai tuo patenkinti – vėliau jas išrankioja ir turi kuo šerti kiaules bei patys pavalygti.

Švietimo skyrius sužinojo, kad Leningrade (dabar – vėl Sankt Peterburgas) palankiomis sąlygomis galima gauti deficitinių mokslo priemonių ir cheminių reagentų. Viduržiemy, kai Leningrade 30 laipsnių šalčio, komandiruoja. Iš chemiko Kalniūno gaunu jam reikalingų chemikalų bei indų sąrašą (fizikos pats žinau). Keturias paras apšarmojęs siaučiu po visą Leningradą. Pakeliui įžymybėmis tik pasigérēti galiu. Ypač sužavėjo leningradiečių mandagumas, kultūra ir nuoširdus patriotizmas. Net kai taksistas apsuko papildomą ratą, labai nepykau, nes jis su didele meile pasakojo apie miesto praeitį ir nuoširdžiai tvirtino, kad Leningradas – Sankt Peterburgas yra Rusijos mokslo ir Vakarų kultūros židinys.

Užduotį įvykdžiau. Chemikai, ypač mokytojas Kalniūnas, buvo patenkinti. Kalniūnas – puikus chemijos specialistas, bet mokiniai per mažai jį vertino dėl tylios kalbos – net ir pirmose eilėse sėdintys mažai ką girdėdavo, nes didžioji dalis mokiniai triukšmaudavo.

Fizikė Juzénienė baigė Vilniaus pedagoginį institutą ir pradėjo aktyviai reikštis partinėje ir pedagoginėje veikloje, tapo mokymo dalies vedėja. Tuo pasinaudodama, pasirinkdavo geriau besimokančias klases. Tai daryti buvo juo lengviau, kad prasidėjo atranka į sustiprinto anglų kalbos mokymo klases. Kadangi artėjo pensija, teisybės nebeieškojau, nuoskaudą nutylėjau.

Vėl ekskursija į Vilnių. Aplankėme Skaičiavimo mašinų gamyklą. Čia dirbantis buvęs mano mokinys inžinierius Korolkovas (vėliau – gamyklos direktorius) siulo man įsidarbinti pas juos, nes gamykla reikia techniškai raštingo, rimto ir patikimo atstovo Indijoje. Atsisakau, nes reikėtų skubiai prisiminti anglų kalbą ir žinias pagilinti, o kaipgi su šeima? Be to, ir amžius nebe tas tokiai tolmai kelionei.

Auklėtinė Grybauskaitė tapo Etnografinio muziejaus moksline bendradarbe. Sužinojusi, kas atvyko į ekskursiją, pati nuoširdžiai viską aprodė ir papasakojo apie savo valdas, neatmiešdama pasakojimo mums svetimu "patriotizmu".

Motinos išėjimas

Ir vėl netektis. Sesuo Jadvyna pranešė, kad mirė motinėlė sengalvėlė, šeimą ir visą giminę cementavusi, šitiek rūpesčių turėjusi dėl Vacės ir Povilo - juk pačiai kolūkyje buvo ne pyragai. Išsiųsdavau jos parengtus siuntinius ir vienam, ir kitam, įdėdavau laiškų su sveikinimais ir linkėjimais. Mama jau keletą metų po truputį negalavo. Gydytojas Mikalauskas mane konfidencialiai informavo, kad vėžys ir padėti neįmanoma. Tegu būna daugiau gryname ore, darbuojasi darželyje ar su gyvulėliais. Gynas oras ir užimtumas išblaško. "Kai pradės skustis, kad duoti vaistai nebepadeda, išrašysiu stipresnių". Taip pratešė dar trejetą metų, bet tą vėlą vakarą nebeištvėrė ir mirė ant sesers rankų. Palaidojom pagarbai, bet tėviškė jau ištuštėjusi, tad laidotuvės buvo truputį kuklesnės negu téčio.

Mano motinėlė buvo ypatinga. Ir vargų, ir nuolatinės baimės būti išvežta slegiama, vis tiek svajojo atgaivinti sodybą, tikėjo, jog kada nors viskas pasikeis. Klausydavo "Amerikos balso" ir su naivia viltimi pranašaudavo: "Matysit, liepą arba rugpjūtį viskas bus kitaip..." Eidama iš Ukmergės per Pivonijos šilą, nužiūrėdavo laukinę obelaitę, tinkamam metui atėjus, iškasdavo. Parsinešusi pasodindavo, skiepydavo – vėl veisė sodą. Tėvas raukydavosi: argi taip po vieną prinešiosi? Tačiau, nors ir nekalbus buvo, motinai prasitardavo: gaus galą tie šetonai, vis tiek gaus!

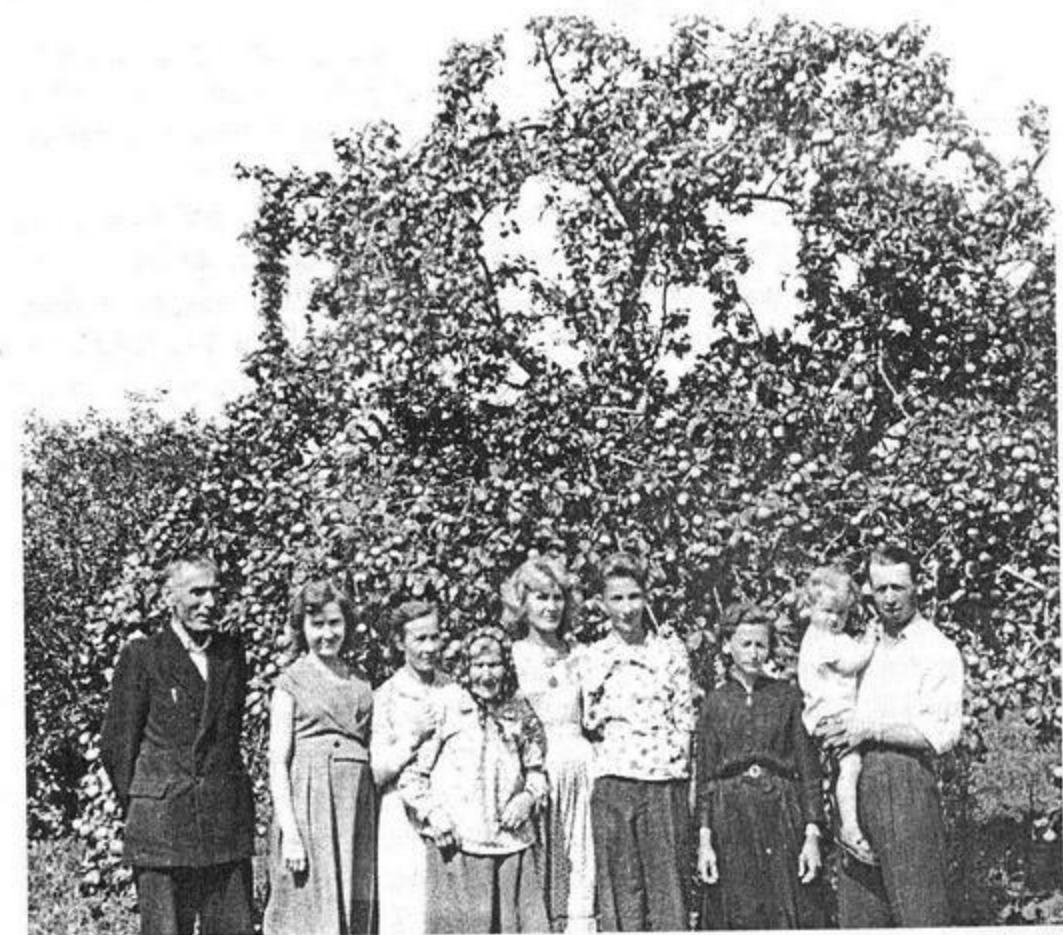
Motinėlė buvo labai graži, ilgakasė, dainininkė. Mokėjo siūti, siuvinėti, ažūrines užuolaidas austi ("kad langai nebūtų nuogi"). Niekaip negalėjo apsiprasti po karo atstatytoje pirkioje, kurios taip ir nebespėjo iki galio įrengti. Vis gailestavo sudegusių namų, indaujos, šépos (spintos), stalų, uslanų (suolų), krėslų, komodos, pasigesdavo puodų, keptuvių, piestos ir daugybės kitų rakandų – visko, ką pasiglemžė baisi ugnis.

Visada sakydavo: žvėries nebijok – blogo žmogaus saugokis. Eidavo viena per Pivonijos šilą į Ukmergę, į Pašilės kapines. Jos sesuo gyveno Palobiuose, netoli Lobų girios, tai pasisvečiavusi grždavo pusiaunakčiu. O laikai neramūs buvo, vyresnioji duktė Jadvyna laukdavo ir pykdavo, tačiau motinėlė sakydavo: "Kam aš ką blogo padariau? Nei gyvo, nei mirusio neužgavau – ko turiu bijoti?"

Vieną sekmadienio popietę išsiruošė Pašilėn. Mišios, aišku, buvo seniai pasibaigusios.

-Svietas juoksis: visi iš Dievo namų – tu bažnyčion! – išmetinėjo Jadvyla.

-Dievas visur yra, - atrėmė motinėlė. – Va, eisiu per laukelį, per mišką, Vaitkuškio pakalnėn leisiuos – papoteriausiu, pasimelsiu ir pareisiu.

Rapolas Sriogis Vaizgeliškyje prie senosios antaninės obels su motina, savo šeima, seserimi Jadvyna, jos vyru Vytautu Bakšiu (buvusiu tremtiniu) ir mažaja dukrele Audrone, 1960

Jau sutemo, naktis stojo, po to ir brékšti pradėjo – o motinėlės vis nėra. Tikrai bus kas nutikę! O ji saulei tekant bepareinanti: "Kol aptvarkiau kapelius, kol už tėvą, motinėlė pasimeldžiau, žiūriu – visai sutemo. Tai niekur ir nebėjau. Padėjau galvą ant kapelio ir numigau. Tik paryčiu vėsu pasidarė, tai pažiūrėjau, kad dangus jau šviesėja, - ir paréjau..."

Kai motinėlė mirė, jos senutė sesuo Griganavičienė pėsčia atėjo į Vaizgeliškį, pasėdėjo prie karsto, sukalbėjo maldas, pabučiavo ir tarusi: "Sudiev, selerl, tai jau šiam sviečių nebebasimatisma – tik kitam susitiksma..." – iškeliavo atgal į Ukmergę.

Kai visa tai prisimenu – neatsistebiu, kiek ramybės, išminties, tvirtybės, gyvenimo ir žmonių meilės mano motinėlės ir jos artimujų turėta!

Po motinėlės mirties sesuo Jadvyga sumanė keltis į Pašilę, parduoti tėviškę. Paskutinė joje gyveno, jos valia buvo, bet nežmoniškai gaila, kad nebéra kur grįžti.

Nebéra ir status Graužiečių kalno – nukastas, išASFaltuotas. Beveik neliko didžiųjų klevų ten, kur nuo Šešuolių – Želvos kelio atsisuka kelias dešinėn į Antakalnį. Motinėlė sakydavo, kad tie klevai likę iš senųjų kaimo kapinaičių, minėjo, kad pažįstamų ar net giminaičių čia buvę palaidota. Pirmojo pasaulinio karo metais, kai frontas pro čia slinkęs, iš kapinaičių vien atsiminimas bei keletas didžiulių klevų belikę. Už kalno, ant kurio dar neseniai stovėjo senas klojimas, dauboje, dabar auga gyvenvietė. Iš senelio Valušio sodinto didžiulio sodo ir tvenkinį kairėje kelio pusėje nekas belikę. Tėviškė (dešinėje kelio pusėje, įkalnėje, netoli Šleketų ir Butkų) svetimų užgyventa. Nepavyko net žemės atgauti – užvaldė po karo atsikėlę kolchozninkai, dabar trihektarininkais tapę. O toks ūkis buvo! Nebetraukia nuvažiuoti – baisiai skauda širdį. Gaila, kad svainis Vytautas Bakšys, lageriuose sveikatą praradęs, be laiko mirė. Būtų pagyvenęs – nebūtų reikėjė Jadvygai tėviškės aplieisti.

Kai buvau piemenėlis ir ganydavau, turėjau išsirinkęs ant kalnelio, kur tėviškės žemės riba, didžiulį riedulį. Gal ne tokį milžinišką, kaip garsusis Mokas ar Puntukaš, bet ganėtinai didelį, balą – naktį, ménuliu išviečiant, atrodydavo kaip kažkoks užburtas pasakų milžinas. Užsiropštęs ant jo, vis krapštydavau vinimi, bandžiau ir paraku iš šovinio duobelę išspragdinti – bet ketas buvo, didesnės duobutės neišgrendžiau. Daugelį metų, eidamas į tėviškę, vis stabtelėdavau prie to akmens, o vieną kartą radau tik gabalus – melioratoriai suspragdino, užkliuvo mat. Taip negera pasidarė – lyg širdies gabala būtų išplėše. Toks jau buvo mano kartos gyvenimas – išdraskytos tėviškės, svetimų užgyventi namai, numelioruoti upeliai, iškirsti sodai, išblaškyti arba be laiko žemėn atgulę artimieji.

Pamenu, kaip stribai griovė Kosakauskų dvarą Vaitkuškyje. Rūmuose, antrame aukšte, kiaulės suvarytos žviegė. Kovo mėnesį arklius iš tvarto paleido į laukus stipti – nebebuvo kuo šerti.

Gyvenimas eina toliau

Keburio iš Alionių kaimo sūnus metė mokyklą. Steponavos septynmetėje mokykloje matematikos lygis žemas, tad mūsų mokykloje jautėsi nejaukiai, manė, kad baigtį vidurinę nėra vilties, o tėvukas labai norėjo, kad sūnus taptų inžinierium. Kadangi tėvas neblogai išmanė sodininko darbą ir mano motinėlei padėjo sodelių tvarkyti, nutarė mane prašyti, kad prikalbinčiau sūnų testi mokslą. Atestatą vargais negalaiš gavo ir įstojo į Santechnikos fakultetą. Pirmuosius du kursus sunkiai, labai sunkiai įveikė. Tolesnės studijos ēmė vis sėkmingiau klostytis, nes daugėjo praktinės veiklos. Dabar sėkmingai darbuojasi plastmasių fabrike.

Klasė gavo naują mokytoją Plankį, aktyvų ir ambicingą komunistą, kuriam labiau rūpėjo ne istorinė tiesa, o karjera, tad klasė jo atžvilgiu buvo nusiteikusi priešiškai. Kartą Garliauskas pamokos metu pro atvirą langą įmetė iš degtukų galvučių sumontuotą ir uždegta šnypščiančią "granatą", kuri atsitrenkė į mokytojo švarko atlapą. Patriukšmavo, tuo ir baigėsi. Po kelerių metų Plankis tapo 4-os vidurinės mokyklos direktorių, bet neilgam, nes prasidėjus Sajūdžiui mokiniai ir mokytojai jo atsisakė.

Tiksliems mokslams gabus abiturientas Kazėnas Pabaiske vakaronėje įsivelė į peštynes. Pedagogų taryba jo elgesio pažymį sumažino iki 4, o tai trukdė įstoti į aukštąjį mokyklą. Tėvas klausia, ką daryti. Atvirai pasakiau, kad už sumažintą elgesio pažymį ir aš balsavau – tegu vaikinas pajunta, kad savo elgesį reikia kontroliuoti ir ateityje nedaryti rimtesnių pražangų, o dėl stojimo patariau per daug nenuogąstausti – padėsiu ir patarsiu, tik tegul gerai pasikausto. Egzaminus išlaikė užtikrintai, o apie charakteristiką niekas net nepasiteiravo.

Netikėtai mano vadovaujamos abiturientų klasės valandėlėje apsilanko buvęs mokinys, dabar Švietimo skyriaus vedėjas Vėbra. Gabumų jam pakako, bet stropumo – ne visada, kartais ir pastabėlę gaudavo, tad pagalvojau, kad gal kliaučių mėgins ieškoti, tačiau keisti valandėlės turinio nė nemaniau, prie vizitatorių niekada nesitaikščiau, dėl to mokiniai manim tikėjo. Valandėlė ypatingai neblizgėjo, bet ir didesnių trūkumų nebuvo, gal tik vienas: "Reikia padėti vaikams susiplanuoti ir parežisuoti". Čia ne man! Nė nemanau gaišinti abiturientų politine režisūrą.

Apie Naujuosius metus "Tarybinio mokytojo" laikraštyje skaitau Šiaulių pedagoginio instituto darbuotojų straipsnį, kad vidurinėse mokyklose jaunimas nepratinamas savarankiškai rengti pranešimą bei disputą. Straipsnyje teigiamai atsiliepama apie penketą mano šių metų auklėtinį, kuriu už rankyčių neberekia vedžioti – pačios sugeba planuoti ir medžiagą pasirinkti. Ir režisūros nereikia...

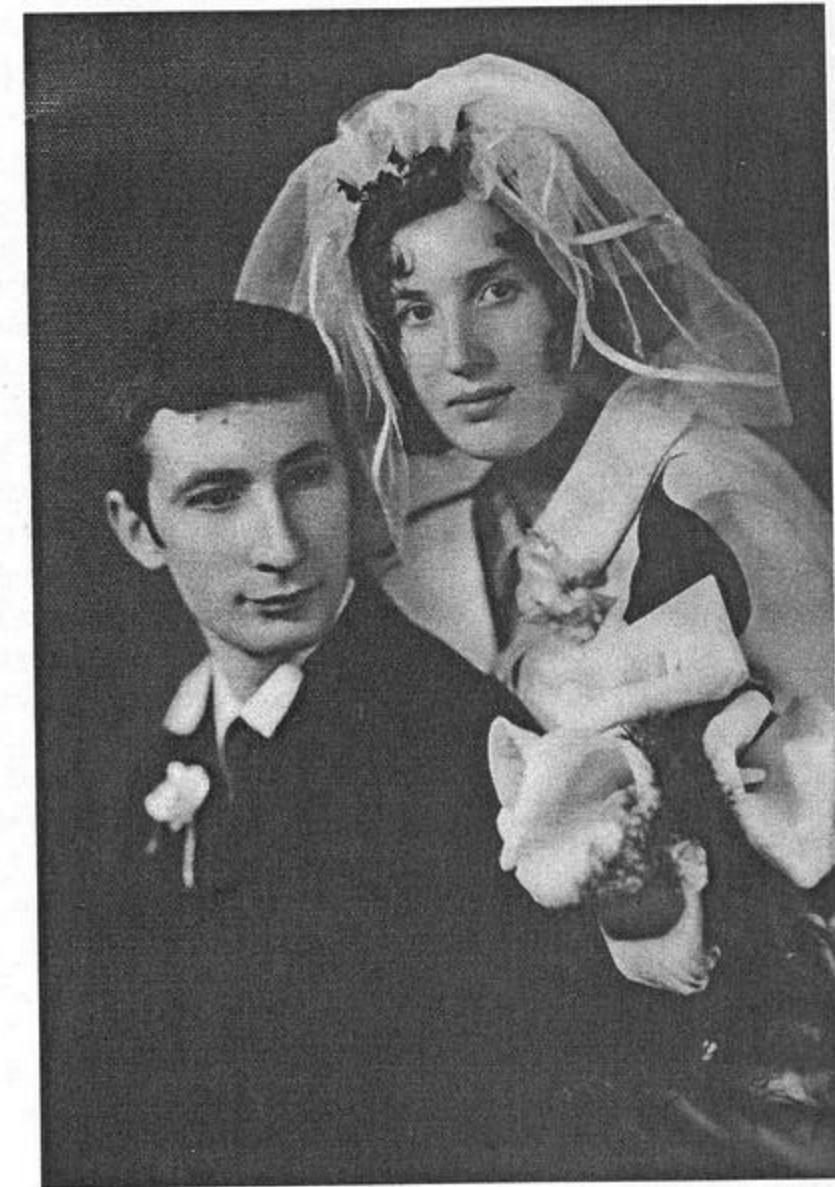
Studijoms įtakos kartais turi ir atsitiktinės aplinkybės. Auklėtinė Loreta Belevičiutė – loginio mąstymo fenomenas. Brandos egzamino lietuvių kalbos rašinys be klaidų, tema puikiai išvystyta, bet jausmų ir sielos stygų neužgauna. Jautrus gydytojas – labai gerai, bet jei jis prastai gydys, tai ką man duos jo jautrumas? Švietimo ministerija atsižvelgė į charakteristikoje nurodytus ypatingus jos gabumus tiksliesiems mokslams ir paskyrė aukso medalį, o Medicinos institutas pasiūlė studijuoti naują medicininės īrangos kūrimo specialybę, bet taip susiklostė, kad vis tik tapo gydytoja.

Gabūs buvo ir labai domėjosi fizika Milvydaitė, Dailidėnas, Sunkurus... Kur čia visus beprisiminsi?

Kai kurie mokiniai ir po daugelio metų sakydavo, kad reiklus buvau, vieni priekaištanti mėgino – atseit, per reiklus, o kiti džiaugdavosi. Sykį buvęs mokinys gydytojas Butkus suvažiavusiems abiturientams papasakojo, kad kritiniu momentu geros fizikos žinios padėjo jam pralaužti stojamujų konkurso barjerą.

Per gausybę darbų ir rūpesčių, regis, nė nepajutau, kad jau pensininkas. Juzenienei labai maga užimti mano pareigas, o man, kaip pensininkui, nėra noro sovietams atiduoti pusę atlyginimo, tad nutariau metus kitus pabūti "kaimo liktarna", nes ten moka visą atlyginimą. Siūlo Vidiškius. Salygos palankios. Perduodu Juzenienei fizikos kabinetą su visomis tinkamomis ir nelabai priemonėmis, nes jų nurašyti irgi neskubėdavau, būrelyje mėgindavome suremontuoti jas arba ši tą sukurti. Juzenienė jas priimti atsisakė, nes fizikos būrelio veikla nesidomėjo, bevelijo vadovauti mokinių politinio lavinimosi rateliui! Na, o man kas – nurašė, bet prisiminės politratelių ir tai, kad naudodamas padėtimi klasses pasirinkdavo pagal pažangumą, nutariau iškrėsti pokštą. Inventoriaus sąraše buvo du aukšto dažnio transformatoriai. Sakau, ieškokite, nežinau, kur jie, bet turi būti. Juk giriatės, kad viską žinote. Užsigavo, nors abu transformatoriai šypsojosi ant spintos aukštai kaip gulbės galvas iškėlę. Pasižadėjo kitą dieną patikrinti, bet nerado ir nurašė, nors kartą, ją pavaduodamas, mačiau ant spintos – vis dėlto neišmetė. Buvę kolegos tik šypsojosi.

Bet tiek to – viskas praeina. Gal tik, kaip toje pasakoje apie lokį, blogas žodis labiau skaudina, todėl giliau įsimena.

Sūnus Kastytis Sriogis (tragiškai žuvęs) su žmona Maryte.
Ukmergė, 1965

Vyriausiasis vaikaitis Nerijus su tėvu valstybinio "Lietuvos" ansamblio solistu Algirdu Vaitkumi. Trakai, 1969

Sodžiaus mokyklos

Pirmaji mokykla, į kurią mane, pensininką, pasiuntė švietimo skyrius – Vidiškių vidurinė, tuo metu neturėjusi fiziko. Netoli, susiekimas geras, tad sutikau. Kadangi iš dirbančių sodžiuje pusės atlyginimo neatskaiciuodavo, gavau neblogą priedą prie pensijos. Daugelio mokinių fizikos ir matematikos jų žinios prilygo miesto vaikų žinioms. Labai domėjosি eksperimentais, o svajojantys stoti į aukštąsias – ir konspektu bei uždaviniais. Per dvejus metus spėjau fizikos klasę papildyti vertingesnėmis priemonėmis: ultratrumpų radijo bangų siustuvu, oscilografu ir kt.

Buvo gabių mokinių, kurie drąsiai galėjo stoti į aukštąsias mokyklas, bet buvo kuklūs ir tik dalis testojo.

Kartą į Vidiškių jaunimo vakarą miesto padaužos atvyko keleiviniu autobusu "Ikarus", kurį, pažerė "arbatpinigį", pasisamdė mieste. Norejo pagasdinti vietinį jaunimą, kad netrukdytų su miestelio mergaitėmis šokti. Kai kurie miestelio vaikinai buvo sužeisti, iškulti keleto gyventojų langai, ypač nukentėjo abiturientas pirmūnas. Pargriovę taip ant jo pasišokinėjo, kad grėsė invalidumas. Iškviesta milicija išsisautėjusius padaužas sulaikė. Vienas jų – prasigėrusio frontininko Granicko sūnus, mėgino grasinti tėvą "vaduotoju".

Vidiškiai gavo jauną fiziką. Aš persikėliau į priešingą to pat plento galą – Dainavos aštuonmetę mokyklą, pastatytą pagal tipinį kaimo mokyklų projektą, kurio nepagirčiau: langai kaip klojimo durys, tad užsandarinti žiemai tikras vargas. O kiek rūpesčio buvo, kai vėl rudenį vakaris viesulas iškūlė daug langų – ne juokai gauti ir įdėti tokią gabaritų stiklus. Pavasariop kuosos ventiliacijos angose suko lizdus, nes projektuotojai nepasistengė apsaugoti jų vieliniais tinkleliais.

Po poros metų, Dainavai gavus nuolatinį mokytoją, metus pavadavau buvusią dekretinėse atostogose Lyduokių vidurinės mokyklos mokytoją. Čia aiškiai pamačiau mokyklų aprūpinimo mokymo priemonėmis centralizuotu būdu trūkumus – ką atveža, tą bruka, o ko trūksta – nesulauxsi. Tinka ar ne, reikia ar nereikia – nesvarbu. Kartą mokyklos direktoriė pasiūlė fizikos kabinete sumontuoti individualiai apklausai skirtą elektroninę įrangą.

Tariau, kad tai netikės sumanymas, nes amerikiečiai tokias jau išmetė į šiukšlyną, ėmësi konstruoti kompiuterius. Pyktelėjo ir pasamdė rajono švietimo skyriaus inspektorų Šemberą. Sumontavo, o naudos jokios, nebent inspektūrai parodyti. Idomu, kad brandos egzamino metu direktoriė silpną mokinę pati pasodino greta pirmūnės ir liko nepatenkinta, kai atkreipiau į tai dėmesį. Beje,

čia sutikau penktoką ar šeštoką mokinį Sriogį – ar nebuvo giminaitis? Juk mano tėtis ir senelis Simonas – iš Lyduokių krašto. Gabus buvo berniukas...

Kitais metais pavadavau Šešuolių aštuonmetės mokyklos mokytoją. Mokykla įkurta sename, niūrokame, nuošaliame dvaro mūrinuke prie ežero. Matyt, čia būta kumetyno. Mokinį žinios silpnokos. Turėjau duomenų, kad aštuntokai egzaminų metu sėdėdavo po du, todėl apsileidėliai žiniomis menkai rūpinosi – nusirašys nuo kaimyno. Aš perspėjau, kad silpnesnieji rašomajį rašys kaimyninėje klasėje. Direktorei nepatiko – matyt, nebuvo progos “padidinti pažangumą” ar “savam” parašyti nepelnytai gerą pažymį.

Metus padirbėjau žmonos téviškėje – Želvos vidurinėje mokykloje. Želviškiai mane pažinojo. Kolektyvas maloniai sutiko – gal dėl to, kad prieš keletą metų jų abiturientą Staliliūną ištempiau į respublikinės fizikos olimpiados prizininkus ir jis tapo kandidatu į visasajunginę olimpiadą. Baigęs universitetą, tapo mokslininku.

Buvo taip. Rajoninė fizikos olimpiados komisija nesutarė, kam iš trijų kandidatų skirti pirmąją vietą ir kelialapi į respublikinę olimpiadą. Inspektorius Šemberas pasiūlė man susipažinti su darbais ir pareikšti savo nuomonę. Išnagrinėjės darbus, pastebėjau ginčo priežastį. Staliliūnas uždavinius sprendė fizikams nelabai iprastu analizinės geometrijos metodu, jo aiškinimas ir rašysena komisijai nepatiko. Mano komentaro pakako, kad Staliliūnas vyktų į Vilnių iraptų prizininku.

Dar metus padirbėjau priemiestinėje Deltuvos vidurinėje mokykloje, nes fiziką dėstęs mokyklos direktorius dėl infarkto darbo tęsti negalėjo. Mokinį žinios palyginti tvirtos, fizikos priemonių daug, bet nemaža ir beverčio balasto.

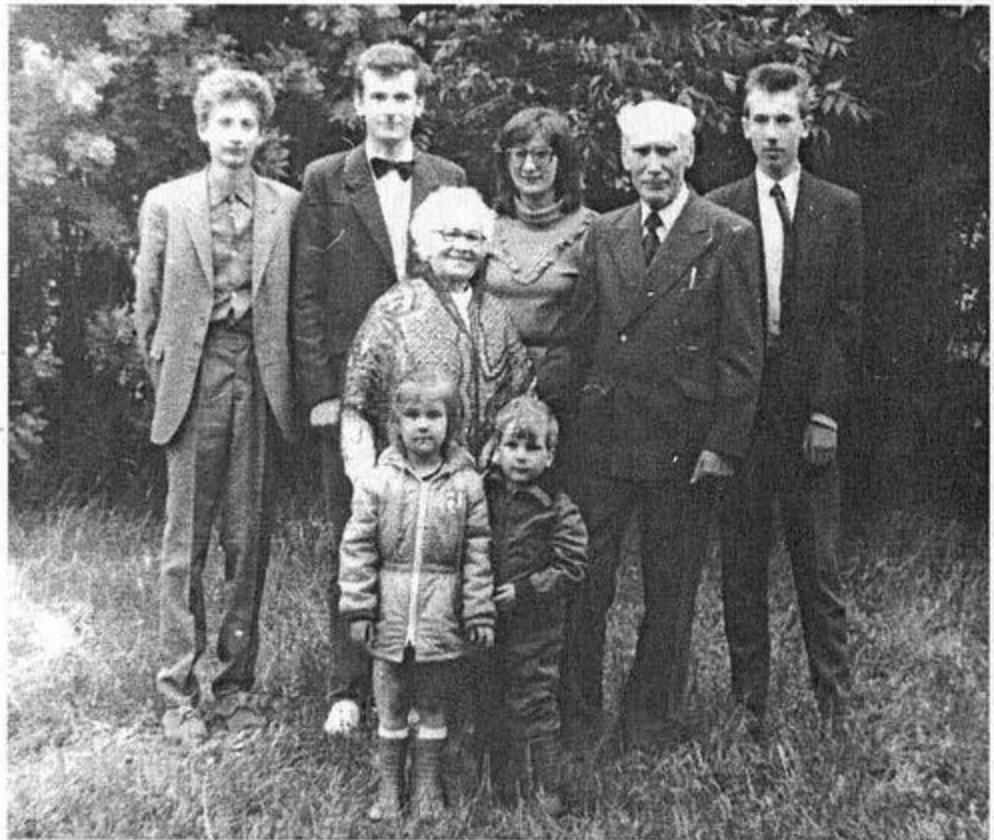
Nuolatiniam darbui kviečia Užugirio vidurinė mokykla, bet ji atoki, o energijos dėl amžiaus stinga, tad atsisakau. Dar porą kartų pavadavau sergančius miesto mokytojus, po to pasitraukiau į pelnytą poilsį, tačiau ryšio su moksleiviais nenutraukiau – pradėjau verstis tuo amatu, kurį praktikavau dar būdamas ketvirtos ar penktos klasės gimnazistas: tapau konsultantu. Buvę mokiniai savo atžalas siūsdavo pas “kietą riešutą”. Susisteminau savo konspektus ir konkursinių uždavinių rinkinių, tad darbas vyko sėkmingai.

Rapolo Sriogio 70-mečio jubiliejus.

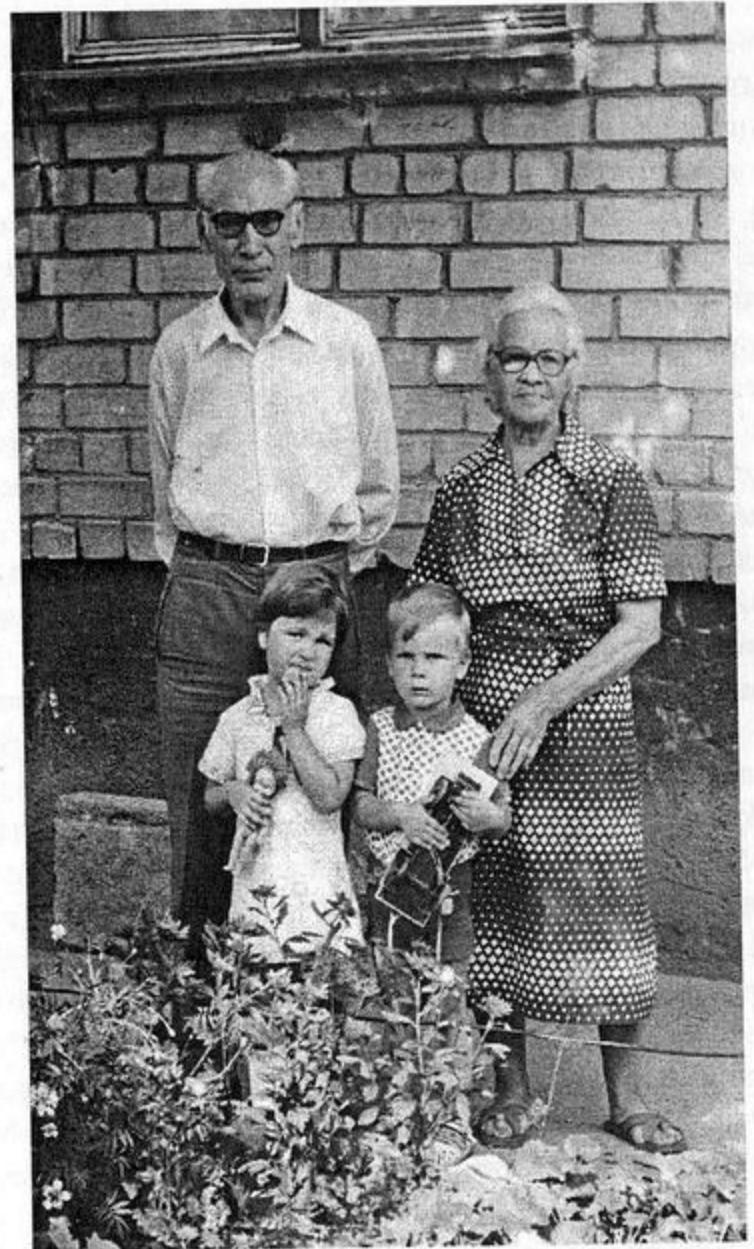
I eilėje (iš kairės): duktė Laimutė, sesuo Jadvyla Sriogytė – Bakšienė, Genė ir Rapolas Sriogiai, Valė Kriauciūnaitė ir Jonas Stašiai, Danutė Kriauciūnaitė ir Antanas Sičiūnai, Arūnas Stašys, mokytojas Juozas

Kviesulaitis; priekyje: Mantas ir Giedrius Sičiūnai, duktė Birutė, Zita Kriauciūnaitė, vaikaitė Jūratė; II eilėje (iš kairės): vaikaičiai – Giedrius, Darius ir Algirdas, provaikaičiai Mantė ir Marius, šalia – Antanas Kriauciūnas. Ukmergė, 1984-07-25

Septyniasdešimtmečio jubiliejus.

Rapolas Sriogis su žmona ir vaikaičiais (iš kairės) Giedriumi ir Dariumi Sriogiais, Jūrate Papšyte, Algirdu Vaitkumi, provaikaičiais Mante ir Mariumi Marcinoniais. Ukmergė, 1984-07-25

Rapolas Sriogis su žmona Gene, provaikaičiais Mante ir Mariumi prie namo Vytauto g. 98-29, kur gyveno iki mirties. Ukmergė, 1984

Korepeticijos

Ilgų metų darbo patirčiai apibendrinti prieikė nemažai laiko. Žurnalas "Kvant" (rusų k.) kasmet spausdindavo stojamujų egzaminų į įvairias SSSR aukštąsias mokyklas konkursinių uždavinių sąlygas. Surašės į lapelius įdomesnius konkursų uždavinius bei jų sprendimus ir pridėjės lapelius su sąlygomis tų uždavinių, kurių apstu mokykloms rekomenduotoje literatūroje, parengiau daugiau nei 5000 lapelių. Juos išdėciau pagal aukštųjų mokyklų rekomenduotą fizikos temų kartojimo eilę. Kiekvienai iš 40 temų teko apie 150 lapelių su uždaviniais. Uždavinius peržiūrėjau dar kartą ir atrinkau tik tuos, kurie nesikartoja. Lapelius surūšiavau pagal temas į 40 pluoštelius, be to, uždavinius suskirsčiau į lengvus, vidutinius ir sunkius. Po to pluoštelius suskirsčiau pagal fizikos skyrius. Beliko iš eilės kartoti kiekvieną skyrių - kinematiką, dinamiką, statiką ir t.t.

Pagal stojamujų egzaminų programą parengtas dešimties mokyklinių sąsiuvinių apimties konspektas ir uždavinių rinkinys gerokai palengvino darbą. Dirbau su mokiniais kas savaitę tik po 1-2 valandas individualiai. Per 15 metų apie 120 mano konsultuotų abiturientų tapo studentais. Kai kurių mokinii matematikos žinios buvo silpnos, dėl to rinkdavosi mediciną, nors į ją stojant tenka spręsti sunkokus fizikos uždavinius. Juk fizika – tai praktinė matematika. Parengiau konspektelį "Matematikos žinių minimumas stojantiems į mediciną". Jame išdėciau vektorinės geometrijos pradmenis ir paprasčiausius aritmetikos bei algebro elementus su uždavinių pavyzdžiais (vienas mokyklinis sąsiuvinis).

Plačiau besidomintiems papildomoms pratyboms parinkau, mano manymu, labiausiai tinkamą literatūrą: "Vadovą fizikai kartoti", Minske išleistą "Fiziką" (rusų k.), "Matematiką" (vienas jos autorių – buvęs mano mokinys L. Narkevičius) ir kt. Knygose įrašiau vieną kitą pastabą ar patarimą. Apskritai dėl laiko stokos jaunimui nerekomendavau blaškytis – siūliau naudotis konspektais, konspektiniu uždavinių rinkiniu ir pavartyti vieną iš minėtų vadovelių. Toks darbas davė gerų vaisių – konsultuojamieji kursą pakartodavo nuosekliai, tad konkursinius egzaminus laikė sėkmingai. Konsultavau "Vienybės" direktoriaus Obelevičiaus, Taupomosios kasos direktoriaus Babelio, abi Valstybinio banko valdytojos Dimavičienės dukras, gydytojų Karalienės, Gustainienės, Piešinų atžalas, abu fotokorespondento Krikštaponio sūnus ir t.t.

Jaunų žmonių atvykdavo net iš sodžiaus – iš Dainavos, Deltuvos, Taujėnų. Kai kurie mokiniai pasirodė besą išradingi, gerai orientavosi erdvėje ir laike. Menu smulkutę, kuklią Bondzinskaitę. Bijoau, kad komisijai šaus mintis, jog

mažytei mergaitei bus sunku su ligoniais bendrauti, o ji nutarė VU studijuoti. Cia patekti ypač sunku, bet mergaitė buvo atkakli ir darbšti, sunkumus įveikė.

Ir šiandieną menu Statybos valdybos viršininko Raižio dukros, panorusios studijuoti japonų kalbą, atkaklumą. Japonų kalbos ji pramoko susirašinėdama ir draugaudama su japone, bet respublika pašykštėjo siuntimo – tad įstojo į mediciną. Šiandien jos gabumai labai praverstę.

* * *

Taigi, mano kelyje visko buvo, tačiau nei žmonių, nei įsitikinimų niekada neišdaviau. Likau ištikimas ir Ukmergei. Ji – mano gyvenimas. Džiaugiuosi neiškeitės jos į nieką. Džiaugiuosi sulaukęs Lietuvos nepriklausomybės, vėl pamatęs Trispalvę.

Tik jaučiu nuoskaudą, kad Ukmergės apskrities nebéra. Nejaugi šito vardo niekas Ukmergės žemei nesugrąžins? Tai būtų nedovanotina klaida ir istoriniu, ir kultūriniu, ir moraliniu požiūriu, nepelnytas šito krašto sumenkinimas.

* * *

Post scriptum

1994-ujų vasarą susirinkome į Senelio aštuoniasdešimtmetį. Senelė jau nestipri – kaip nendrelė. Senelis irgi visus darbus į šalį atidėjės – išvargęs, geriausius draugus palaidojęs, tik prie rašomų prisiminimų dar prisėdavo. Tiesa, niekad nesiskušdavo, nedejuodavo. Laukdavo, kad aplankytume, džiaugdavosi kiekvienu svečiu, buvusių mokinių ir savo artimųjų pasiekimais, pirmas klausimas būdavo: "Kuo galiu būti naudingas?" Apie save trumpai: "Aš – sveiks, valio!" O tas "valio" – eina dusdamas, sunkesnio rūbo nebepanešdamas, tik vis tokis pat tiesus ir džentelmeniškai, tiesiog aristokratiškai orus, santūrus, malonus ir teisingas žmogui. Kai Atgimimui prasidėjus dviratininkų kolona riedėjo per Lietuvą su Trispalvėmis, Senelė važiavo autobusu į Dukstynos kapines lankyti sūnaus kapo. Ispūdis buvo nepaprastas: vairuotojas sustabdė autobusą, keleiviai – kas langus pradare, kas lauk iššokę – skandavo: "Valio!.."

Paskelbus Nepriklausomybę, paskambinome Seneliui: "Seneli, dabar vėl būsi Lietuvos pilietis!" – "O aš niekad kitoks ir nebuvau!" – atsakė. Netrukus pranešė: "Gyvenau kunigaikščio Gedimino, dabar – Vytauto gatvėje. Baigta su vadais (t.y. su Lenino gatve)..."

Toks buvo mūsų Senelis.

Krito staiga. Sukniubo gydytojo kabinete: valdininkų vaikomas, ieškojo pažymų, kad dėl amžiaus ir sveikatos (kitų savo nuopelnų neminėjo – to nemėgo) turi teisę atgauti tėviškės žemę. Neatgavo jos (išdalyta po karo ten atsikėlusiemis trihektariais). Liko tik beverčiai popieriai, kad valdžia pagal išgales kada nors kompensuos. Liko ir prieš pat mirtį iki šiol Rusijoje tebegyvenančiam broliui Povilui rašytas tikėjimo kupinas laiškas:

Sveiks, brolau.

Gal ir tame jau pasiekė žinia, kad Lietuva vėl nepriklausoma, o nacionalizuotą tėvų nekilnojamąjį turą pagal paraišką grąžins Lietuvoje gyvenantiems jų vaikams. Jau trečia savaitė, kai Vacė padavė pareiškimą atgauti tėčio žemę, o man su Jadze paliko mamos.

Pagal įstatymą čia, Lietuvoje, negyvenančiam dalios skirti nenumatyta, bet esi toks pat mūsų tėvų vaikas, kiek leidžia sąlygos, turime ir Tau skirti – jei ne pagal įstatymą, tai pagal giminystę ir žmoniškumą – iš to, ką mes trys gausime pagal savo paraiškas...

Su laišku per daug ilgai negaiški, nes noriu iki lapkričio pabaigos viską ir su visais suderinti – surokuoti gražiai, kaip dera broliams ir sesėms...

[...]

Brolis Rapolas

Paskutinė, visą amžių puoselėta viltis sugrižti į tėviškę neišsipildė – tėviškę dar sykį atėmė, dabar jau savi. Ir Graužiečiai, ir kelias į Antakalnį (o Antakalnių būta trijų, 2-asis, kuriame Senelis lankė pradinę mokyklą, vadintas Antakalnėliu), ir sodas kairėje kelio pusėje, ir proprosenelio kasti tvenkiniai, ir dešinėje ant kalnelio po karo vėl atstatyti trobesiai, ir šulinys su svirtim, ir proseneliai Apolonija ir Rapolis, kraunantys į vežimą rugių pėdus, ir tokie jauni dėdė Povilas, linksmai besišypsančios tetos Vacė ir Jadzė – visa tai gyvens tik mūsų, vaikaičių, atminty. Čia kelias pasibaigia. Nieko nėra baisiau už prarastą tėviškę!..

Vaikaičiai:

Jūratė
Darius
Giedrius
Algirdas
Nerijus

Prisiminimui mūsų gerbiajamam inspektorui - VIII a.kl.
1947. V.20.

I. Vilkonaitė	A. Bogataitė
V. Medžioliči	L. Mikutė-pači
B. Butkienė	D. Barolytė
S. Rozenbergaite	J. T. Jankienė
E. Matulionaitė	R. Serickaitė
R. Žilėlaitė	U. Krišenytė
I. Peneigytė	O. Vaiciūnaitė
Z. Iðdaušytė	O. Jorokaitė
D. Jurinaite	J. Lukšiūnaitė
A. Pilavici	E. Kelleli
I. Lincuviči	M. Uronytė
A. Tomiūtė	
G. Marciunaitė	

FOTO
E. EKONOMIKAS

Rapolis Sriogis su I mergaičių gimnazijos mokinėmis ir kolegomis.
Ukmergė, 1947-05-20

Ukmergės I mergaičių gimnazija, 1947

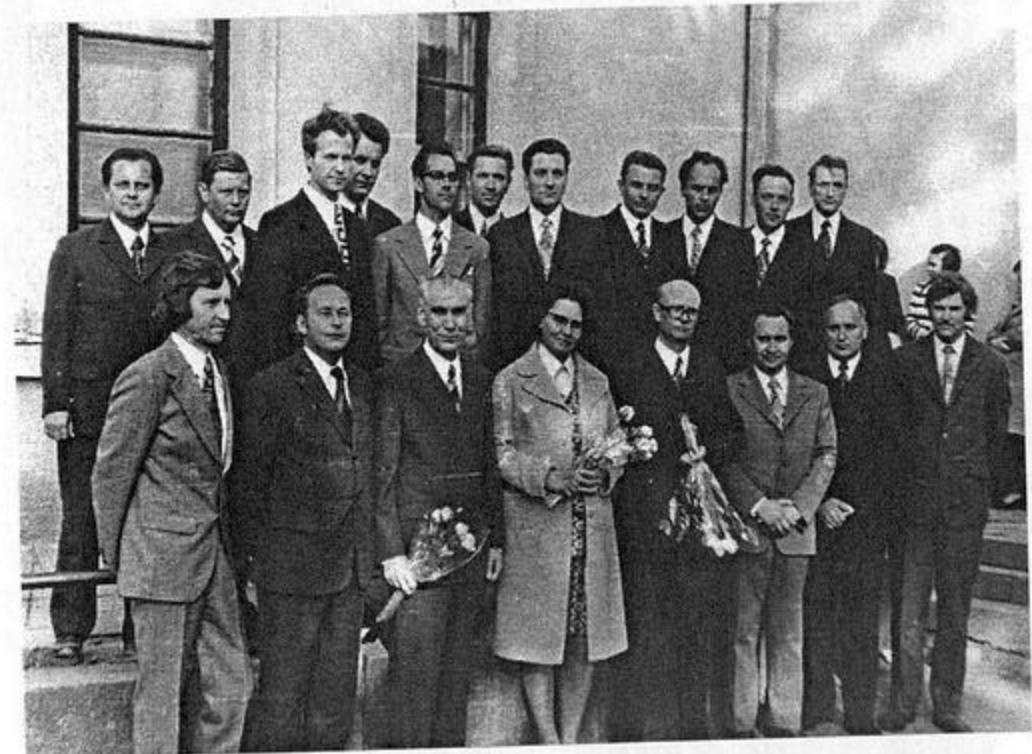
Ukmergės I mergaičių gimnazijos 5a klasė.
Rapolas Sriogis – 3-ias iš kairės. 1947-02-03

Rapolas Sriogis su mokiniais 2-oje eilėje 5-as iš kairės

*Ir po daugelio metų vis dar mokykloje.
Rapolas Sriogis – paskutinėje eilėje 3-ias iš kairės*

Sugrįžmai... Rapolas Sriogis – 3-ias iš kairės. Ukmergė

Sugrįžimai... Rapolas Sriogis – 1-as iš kairės. Ukmergė

Sugrįžimai... Rapolas Sriogis – 1-oje eilėje 3-ias iš kairės. Ukmergė

Sugr̄̄zimas po 40 metų. Rapolas Sriogis – 1-oje eilėje 9-as iš kairės.
Ukmerḡ̄, 1989 m. birželis. 1949 m. laidos Ukmerḡ̄s I berniukų ir
II mergaičių gimnazijų abiturientų susitikimas

Lietuvos kariuomenės žygio į Vilnių 60-ųjų metinių minėjimas.
3-ia iš kairės – Rapolio Sriogio duktė Birutė, skaičiusi tėvo prisiminimus.
Vilnius, Šlapelių muziejus, 1999

TURINYS

Legenda apie Kurėnų ežerą	5
Ledynmečio ežero likimas	5
Tėčio odisėjos	6
Pirmosios dienos téviškėje	10
Pirmieji metai vienkiemyje	10
Dédės sodyba	11
Tvenkinio istorija	12
Apie arklį	13
Aš karvutei žalio šieno	14
Ištikimas draugas ir sargas - šuo	15
Pirmieji žingsniai į mokyklą	18
Pirma susitikimas su gydytojaais	18
Sunkiausias egzaminas	19
Stojamieji egzminai	23
Aš - gimnazistas	23
Mieste	24
Po Naujujų metų	24
Trečia klasė	25
Ketvirta klasė	29
Penkta klasė (1930-1931 m.)	31
Šešta klasė	33
Septinta klasė	35
Aštunta klasė	38
Aš - korepetitorius	42
Askrties viršininko kanceliarija	44
Karo mokykla	50

Žygis į Vilnių	57
"Vilnius mūsų, o mes - rusų"	70
Okupacija	76
Li-Mi-Pa (Lietuvos miestų prekyba)	82
Prekyba, kortelės, vakarinė mokykla	86
Antroji mergaičių vidurinė mokykla. Trėmimai	99
Mokyklos kasdienybėje	111
Vėl mokausi	113
Pirmaoji vidurinė mokykla	125
Politechnizacijos vajus	139
Nameliai Palangoje	140
Tėvo mirtis	142
Darbai nepaleidžia	144
Motinos išėjimas	146
Gyvenimas eina toliau	149
Sodžiaus mokyklos	153
Korepeticijos	158
Post scriptum	160